ice
Institut de Ciències de l'Educació
Universitat de Barcelona
Col·lecció Documents A 52

Psicomotricitat i expressió corporal

Programació escolar de tres a nou anys

Àngel Forner

Actualment, tant a nivell editorial com en les programacions de cursos per a formació i perfeccionament de mestres, psicòlegs, pedagogs i altres professionals relacionats amb l'educació, és evident el gran nombre d'elements que s'ofereixen sobre psicomotricitat. Probablement això es manifesta de forma clara a l'hora de repassar les publicacions sobre la matèria que s'han fet els darrers anys, a l'hora de consultar els programes de les més recents escoles d'estiu, i fins i tot en observar els continguts temàtics d'assignatures que trobem als estudis de formació del professorat.

Ara, rera aquesta constatació, cal veure-hi la nova tendència que apareix quan fem una anàlisi més detinguda del tema. Resulta clar que, avui dia, hi ha un intent per relacionar alhora PSICOMOTRICITAT, EXPRESSIÓ CORPORAL, EDUCACIÓ DEL COS i COMUNICACIÓ (sobretot comunicació no-verbal).

Aquest intent de superar les bases tradicionals (neurofisiològiques i educatives) on es trobava encapsada la psicomotricitat respon a un sentit dinàmic que a poc a poc es va introduint en l'àmbit educacional.

Sembla com si els principis de l'educació integral comencessin a tenir certa acceptació –implícita en la major part dels casos–. Sembla com si s'estigués disposat a superar una etapa –dins de l'educació a casa nostra– caracteritzada per la utilització reduccionista de la psicomotricitat on se la considerava com a tècnica propícia i favorable per als pre-aprenentatges bàsics. Sembla com si es completés una època de transició, que comença amb l'educació física, de la qual s'extrapolen alguns principis, que, juntament amb aportacions de la rítmica* i de l'educació sensorial, configuren els inicis rudimentaris de l'educació psicomotriu; posteriorment –a causa de la influència del corrent cognitivista–, la psicomotricitat és considerada com a eina formativa de les estructures bàsiques del pensament i com a tècnica que, utilitzant el cos del nen mateix, actua sobre les modificacions dels seus comportaments; i, si bé aquesta darrera consideració ja és prou reeixida –malgrat no ser encara prou assimilada ni emprada en el camp escolar–, podem pensar que el cicle de transició de la psicomotricitat arriba a una situació estable quan l'amplitud de mires al respecte s'amplia de tal manera que som capaços de donar cabuda a altres elements educatius com ara l'expressió corporal, l'educació del cos, la sexualitat, la comunicació... Justament, doncs, és prendre la decisió de passar d'una situació altament formal (educació psicomotriu) a una altra (que pot semblar informal) de creativitat, coneixement de si mateix i comunicació, on ja no ens proposem objectius d'ordre instrumental sinó que els objectius es modifiquen per passar a ser d'ordre interrelacional o interactiu entre l'individu i l'entorn.

publicacions
edicions
universitat
de barcelona

Publicacions de l'ICE
Director: Miquel Siguan

Autor: Àngel Forner
Fotografies: Jordi Molet i Enric de Santos
Disseny portada: T. Jordà
Dipòsit Legal B.: 18.889-1981
I.S.B.N.: 80-600-2.326-5

Psicomotricitat i expressió corporal

Programació escolar de tres a nou anys

Àngel Forner

INTRODUCCIÓ

Davant la probabilitat que un intent mes serveixi de toc d'alerta i pugui interessar a alguns educadors, creiem que cal, i per això abordem aquesta feina, advertir que s'ha insistit en excés sobre l'utilitarisme de la psicomotricitat que la situa com a una tècnica o mitjà educatiu per preparar o predisposar els infants a una millor adquisició de coneixements escolars i posteriors aprenentatges: com el càlcul, la lectura o l'escriptura. L'esperit que ens mou a fugir d'aquesta línia utilitària es contraposa amb la pràctica educativa on, justament, de poc temps comença a introduir-se. MAIGRE i DESTROOPER[1] citen el temor que ja manifestava PIAGET[2] davant de la "desproporció que subsisteix entre la immensitat dels esforços realitzats i l'absència d'una renovació fonamental dels mètodes, dels programes, dels plantejaments, fins i tot, dels problemes i, per dir-ho tot, de la pedagogia en tot el seu conjunt quant a disciplina directiva".

La motivació de prosseguir treballant en el camp de la psicomotricitat i de l'expressió corporal radica, principalment, en voler revaluar les seves característiques fonamentals: L'EDUCACIÓ DEL COS COM A MITJÀ DE RECEPCIÓ DEL MÓN EXTERN I, A LA VEGADA, COM A FORMA D'EXPRESSIÓ DEL QUE SOM. D'una banda, es tracta d'aconseguir la comprensió d'allò que ens envolta i, d'altra, de resoldre satisfactòriament la necessitat de comunicació que es genera en la relació entre nosaltres i l'entorn. "L'educació corporal es presenta com una necessitat de base per assegurar al nen un desenvolupament més armònic de la seva personalitat, ja que ell es relaciona amb el món, sobretot a través del seu cos, que d'aquesta manera resulta un element indispensable per l'organització de tot l'aprenentatge. S'entén, doncs, d'aquesta manera, que l'educació del nen s'ha d'iniciar amb l'educació corporal i, a partir d'aquesta, integrar succesivament als altres nivells educatius"[3]. "Nosaltres creiem que l'educació tradicional, basada des de l'edat més jove en la transmissió verbal d'un saber abstracte que lliga el nen a un sistema tancat de veritats demostrades, és responsable de la manca de creativitat i iniciativa en el

real, d'aquells qui ella considera com a "bons alumnes". No és suficient saber resoldre els problemes quan aquests estan ben exposats i delimitats sobre el paper, cal també saber, partint d'una vivència perceptiva i necessàriament complexa, extraure els elements significatius que permetran plantejar aquests problemes en termes precisos.

En aquest món on tot està sotmès a la perpètua revisió, al reciclatge permanent i a la reconversió, l'educació no pot consistir a donar un saber que demà pot ser ridícul o fals, sinó a formar estructures de pensament suficientment amples per permetre una permanent adaptació.

I no serà a l'universitat on podrà formar-se, si tota l'educació prèvia no ha estat més que un llarg condicionament al pensament del mestre"[4].

Ja VYGOTSKY (1960) assegurava a nivell psicològic que l'origen del moviment i de la voluntarietat en l'acció no prové de l'interior de l'organisme ni és fruit directe de l'experiència, sinó de la necessitat social de l'home.

Com a educadors, cal que superem l'etapa que considera l'educació psicomotriu com una tècnica útil per tal d'afavorir altres aprenentatges i cal que presentem clarament els objectius i mètodes de la psicomotricitat o educació corporal sense subterfugis o falses promeses que pretenen atreure, gratuïtament, l'atenció dels enseyants*. "Un gran nombre de mètodes continuen inspirant-se en la concepció tradicional de l'educació física: la marxa, la coordinació, els exercicis respiratoris i correctius, el domini corporal, l'organització espàcio-temporal, el joc i la relaxació. Oposant-se a tot això, altres plantegen la manera de fer –psicomotricitat– on la sessió no té un pla previst, on l'adult s'esforça a atendre el nen sense intervenir més que per aprofitar les descobertes i troballes d'ell, per tal d'utilitzar els moments propicis –crítics per al nen– i harmonitzar els ritmes de treball i descans, d'atenció receptiva i d'expressió"[5]. "En l'actualitat ens trobem davant dos tipus de mètodes en el moment d'aplicar l'educació psicomotriu que van des del coneixement més estricte fins la llibertat d'acció total"[6]. El mateix autor, F. RAMOS, en la seva anàlisi remarca les dificultats que troben els educadors en voler conjugar els aspectes teòrics i l'acció pràctica dintre del context escolar actual, destacant que són tres els factors on radica la dificultat i, al mateix temps on hi ha l'esperança de renovació si s'aconsegueix modificar-los. El primer d'aquests factors és el propi educador que ha de variar el plantejament d'utilitzar una tècnica –la psicomotricitat– per tal de prendre una actitud enfront a la relació amb el nen. El segon és la parcel·lació que es fa, generalment, d'aquests tipus de pràctiques educatives, deslligant-les del context general dels aprenentatges, o bé, presentant la psicomotricitat i l'educació corporal com un procés paral·lel i no unitari. I en tercer lloc, apareix un comentari força interessant perquè indica que hi ha mètodes d'educació corporal o psicomotora que partint d'un enfoc integral

de l'educació –pedagogia integral*– són utilitzats en situacions educatives o plantejaments pedagògics molt diferents.

La psicomotricitat a l'escola, a casa, durant el joc, durant els inicis de l'habituació social, referida a la sanitat, a la sexualitat... ha de desterrar a la psicomotricitat reduccionista dels anys passats on tan sols es considerava com a vàlida perquè, creien, facilitava l'accés a l'aprenentatge lector-escriptor.

Aspectes com la vivència de situacions, l'interiorització o interpretació de percepcions, l'expressió de sentiments i sensacions, notar el moviment, conèixer el cos integralment –la forma, el pes, la força, el to de la veu, la precisió, la parla...– han de sobreposar-se a les interessants, però mal utilitzades, marxes rítmiques per aprendre a comptar, o al treball de la flexibilitat dels dits de la mà per agafar el llapis, o a la lateralitat per identificar lletres, o a la direccionalitat per introduir l'escriptura... El ritme, al contrari, ha de depassar l'aspecte ridícul i restrictiu amb què moltes vegades era utilitzat, per a ser viscut, comprès, inventat, investigat, gaudit i, també, per ajudar a comprendre els fets naturals, les seqüències del temps, les etapes de la vida, el funcionament del cos... La flexibilitat dels dits de les mans cal treballar-la i millorar-la no tan sols per manipular destrament un llapis sinó per tocar, per donar plaer, per treure fruit de les extraordinàries capacitats de precisió de la mà, per llançar, per comunicar-se... "El que és extraordinari no és l'òrgan en sí mateix, sinó tot el que l'home pot fer amb ell, des del més trivial al més sublim, des del més fútil al més essencial, des del que és indispensable al que és útil, des del que és útil al que és superflu i del que es noble al que es horrible"[7]. La lateralitat, també es llàstima que sols serveixi, de vegades, per saber si una lletra es dibuixa amb un pal llarg cap a munt, o cap avall, o a la dreta o l'esquerra. La lateralitat ordena el funcionament del cos, el situa dins l'espai, l'orienta respecte als altres, l'assegura i a la vegada l'independitza de situacions més primàries i menys evolucionades.

Així doncs, no podem parlar únicament de psicomotricitat a l'escola sinó de psicomotricitat en general, a tot arreu i en tota circumstància, i potser sí que a l'escola li escau una responsabilitat preeminent en aquest respecte a partir del començament fins que acaba l'edat escolar. "La nostra llarga experiència com a educador de la motricitat ens ha permès comprovar que, entre els cinc i els deu anys d'edat mental, la relació intel·ligència/motricitat continuava sent tan estreta com en el període precedent".[8]

Entenem per psicomotricitat el coneixement d'hom mateix, la comprensió de l'entorn i dels altres. "Podem afirmar que tot aprenentatge escolar no té un veritable efecte sinó es potencia el coneixement de si mateix –JO–, el coneixement dels altres i la seva relació –l'ALTRE– i el coneixement del que envolta el nen –realitat pròxima–, conjugat amb

l'aprenentatge de l'habilitat motora, sensomotora i de l'espai/temps".[9] La psicomotricitat és el control, conciència i coneixement del moviment i de l'acció, dels grans i petits gestos; la parla és fruit d'un moviment, la mirada, la rapidesa, el gest. D'aquesta manera comprenem, nosaltres, la psicomotricitat: control i coneixement del moviment i de l'acció, argumentant que en ell rau tota activitat expressiva humana.

La força, la delicadesa, la precisió, l'exactitud d'un gest, el to de la veu, les sensacions, la seva exteriorització, la comprensió del gest d'altri, el to corporal de l'altre, l'equilibri, la mobilitat o immobilitat... tot això compondria l'índex temàtic de la psicomotricitat, de tal manera que en parlar de "educació psicomotriu" ens referirem concretament a situacions limitades o determinades on, de la mateixa forma que si es tractés d'un laboratori, provocarem i motivarem actituds dels alumnes per tal que "sentin", notin, vivenciïn i reflexionin sobre el moviment, però tot això no tindria cap sentit si solament es produís en aquesta circumstància concreta i no es generalitzessin aquests resultats a la totalitat de les accions, vivències o situacions del subjecte fora del marc, l'escola, en el qual les hem preparades.

Cal que resti clar que no ens referim en cap moment a la utilització de la psicomotricitat com a recurs de rehabilitació funcional o reeducació; però ni en aquest cas no hauria de perdre cap dels objectius i consideracions que estem presentant; i llavors caldria que els afegíssim fins i tot alguns altres més concrets i específics.

(1) MAIGRE, A. i DESTROOPER, J.: "La educación psicomotora". Morata, Madrid, 1976.
(2) PIAGET, J.: "Psychologie et pedagogie", col. Mediations, Denoël, 1969.
(3) RAMOS, F.: *"Educación psicomotriz, algunos planteamientos críticos"*. Cuadernos de Pedagogía, nº 52, abril, 1979.
(4) LAPIERRE, A. i AUCOUTURIER, B.: "Los contrates y el descubrimiento de las nociones fundamentales". Científico-Médica, Barcelona, 1974.
(*) A las "Primeras Jornadas Internacionales de Psicología y Pedagogía" (Madrid, 1979) el professor V. de Fonseca remarcava que la psicomotricitat no és una tècnica sinó un fi, una manera d'entendre l'home.
(5) MAIGRE, A. i DESTROOPER, J.: obra citada.
(6) RAMOS, F.: "Introducción a la práctica de la educación psicomotriz". Pablo del Rio. Madrid, 1979.
(*) En l'educació integral el subjecte és l'objecte de l'educació i el seu cos l'element bàsic. El subjecte és el responsable de la seva educació i les vivències són les primeres bases del coneixement i l'aprenentatge.
(7) DEFONTAINE, J.: "Terapia y reeducación psicomotriz". Vol. II. Médica y Técnica, Barcelona, 1979.
(8) ROSSEL, G.: "Manual de educación psicomotriz". Toray-Masson. Barcelona, 1969.
(9) IMBERNON, F.: *La educación unitaria del cuerpo*. Cuadernos de pedagogía, nº 52, abril, 1979.

I PART

METODOLOGIA

En referir-nos, concretament, a la psicomotricitat i l'expressió corporal a l'escola, cal pensar que la pretensió de l'educador és reproduir unes situacions on es posin de manifest actituds o vivències que, per tal d'acomplir llur objectiu, han de ser assimilades i incorporades de forma conscient pels alumnes a fi que es repeteixin fora del marc escolar. De ben poc serveix la psicomotricitat que només es genera a l'escola produint-se i desapareixent al començament i a la fi de la sessió de treball.

Potser no caldria, però advertirem que, des del nostre punt de vista, psicomotricitat, expressió corporal i dramàtica, tècniques d'expresssió, educació sexual... no són més que diferents etiquetes donades a un mateix fet: L'EDUCACIÓ DEL COS.

Poguent-se ampliar el llistat amb tots aquells enunciats que es refereixin a un plantejament educatiu global on els aspectes cognitius es desenvolopen i s'estructuren, precisament, a partir de la interrelació entre el que es fa (activitat) i la sedimentació de coneixements que aquesta activitat aporta, a la vegada que es preten la reversibilitat d'aquesta situació, de tal manera que l'actitivitat intel·lectual pugui ser representada directamet a nivell d'acció establint entre ambdós procesos la necessitat d'operar a nivell d'implicació i integració.

Per tant, contraposem aquesta perspectiva al supòsit d'educar la ment (educació intel·lectual) i educar el cos com si es tractessin de dos estaments de l'ésser que, en la pràctica educativa, es presenten dissociats, inclús contraposats, i bàsicament dicotòmics.

Ara cal, dons, presentar una metodologia àmplia que basem en:

L'ACCIÓ
LA PERSONALITZACIÓ
LA REFLEXIÓ
LA COMUNICACIÓ
LA CREATIVITAT

L'ACCIÓ.– Aprofiteu el mimetisme, la imitació, el joc simètric, la música, el marc ambiental, el ritme o tot altre recurs adequat a l'edat i circumstància dels vostres alumnes per començar a *FER*. De la mateixa manera que es fa difícil aconseguir l'atenció quan hi ha agitació emocional o física, també ho és intetar dur a terme treballs o activitats d'aquest tipus en aules atapeïdes o petites, o bé en circumstàncies i ambients inadequats. Això mateix passa a l'educador; allò que es farà a les sessions de psicomotricitat no és parlar o pensar o saltar; és tot això i molt més encara: és comunicar-se, motivar, jugar, provar, sentir... L'educador, no cal dir-ho, ha d'estar preparat, entrenat i lliurat aquest tipus de treball.

PERSONALITZACIÓ.– És clar que no tothom "sent la remor de l'aigua, ni el cant dels ocells, ni l'agilitat del salt" per igual. Ni, tampoc, tots reben d'igual manera un massatge, ni el contacte del cos amb un altre, ni..., ni... El voler dur programacions rígides, adequades a les edats cronològiques o mentals... és, en certa manera, voler fer normatiu i uniformar, per dir-ho d'alguna manera, precisament una activitat que el que pretén es tot el contrari, o sigui, autonomitzar, subjectivar, independitzar i alliberar.

REFLEXIÓ.– Ja de vell antuvi sabem que si tot el que comuniquen o proposem experimentar als alumnes fós reflexionat (questionat, associat adequadament, criticat i en definitiva comprès) és probable que més de la meitat del temps dedicat a "ensenyar" es podria dedicar a d'altres tasques –qui sap si molt més interessants, com per exemple "aprendre"–. És, al nostre entendre, fonamental promoure i ajudar la reflexió del que hem fet o estem fent, sovint l'acció no se sedimenta en la comprensió perquè en desaparèixer la primera apareix, tot seguit, una altra acció que enmascarant l'anterior priva que pugui ser interioritzada, compresa o atesa. L'acció, generalment, aportarà nocions i coneixements o, si voleu, pràctiques sistematitzades però serà a còpia de molt temps, de molta energia i repeticions –sobreentenent que es trobés adequada a les característiques psicològiques de l'infant–; les facultats humanes d'atenció i reflexió poden estalviar gran quantitat d'esforços si són ben utilitzades. És importantíssim, tantes vegades com puguem, ajudar a "sentir", a "notar", a "entendre", a "saber" allò que es fa o es viu.

COMUNICACIÓ.– Estarà clar que no n'hi ha prou a reflexionar vivint en una situació social com en la que es troba l'home; cal *comunicar-se*, cal dir-expressar-explicar allò que s'ha fet, allò que s'ha sentit o s'està sentint. Precisament aquest intercanvi d'opinions, de sensacions, de vivències actuen moltes vegades com a llavor per a propis i extranys. D'altra banda, la comunicació verbal o gestual obliga a codificar, a ordenar, a sintetitzar i per tant consolida mecanismes del coneixement. També la comunicació afavoreix l'expressió del que es vol, del que es desitja i, fins hi tot, de la mentida o l'engany, de l'il·lusió o la fantasia. "Per la tècnica del mim o de l'expressió corporal, l'individu pot tornar a aprendre i trobar de nou, parcialment o fins i tot totalment, el llenguatge del seu cos. Aquesta tècnica, pel gest o el moviment, apunta a establir una comunicació autèntica del subjecte amb el seu cos".[1]

CREACIÓ.– Probablement hauríem d'anomenar a aquesta darrera base o suport metodològic: *recreació*, ja que la considerem com el fet de tornar a crear o recrear allò que s'ha fet, allò que potser ha estat dirigit i ara es fa sense orientacions externes, allò que ha estat manat o indicat i ara es fa lliurement, aquella sensació que hem sentit i ara la tornarem a sentir perquè volem, allò que hem viscut i ara ho revivim provant de fer-

ho d'igual o d'altra manera, si abans utilitzàvem l'oïda per percebre sons ara ho provarem de fer amb la vista per percebre el ritme del vent... tornarem de bell nou a una situació d'*acció* espontània que iniciarà tot el procés –actuar/entendre/comunicar–, amb la diferència, aquesta vegada, de disposar d'elements nous, acabats de descobrir o de retrobar, que poden ser utilitzats per modificar situacions.

DIDÀCTICA

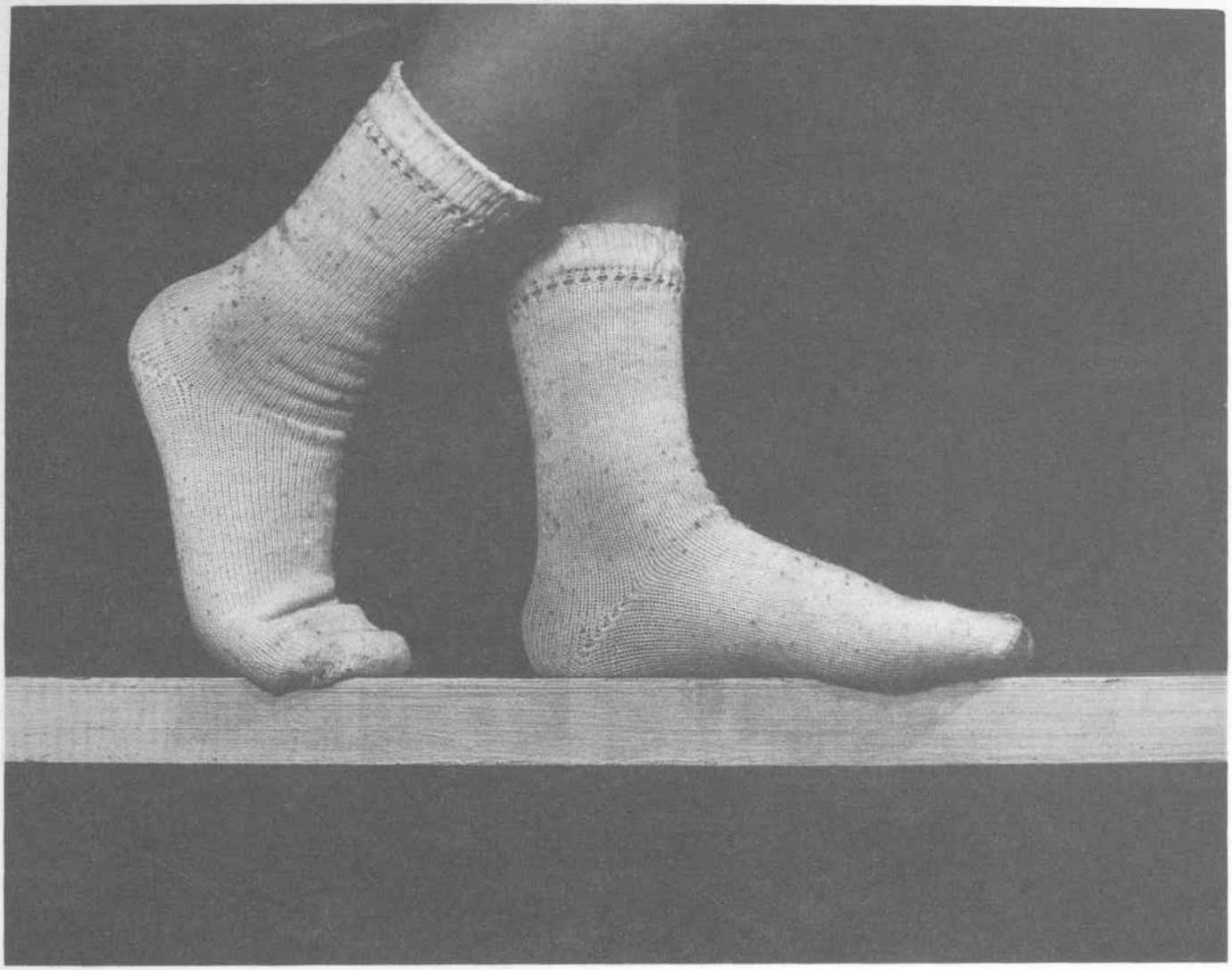

Tot seguit presentem una alternativa didàctica sobre la psicomotricitat i expressió corporal, això és, la proposta d'un patró de treball pràctic, que, entre molts d'altres –i alguns d'ells força interessants al nostre bon entendre– és fruit de la sintetització de les experiències de més de quinze anys de dedicació amb la pretensió d'oferir un model que sigui veritablement d'utilitat.

Així, doncs, en la pràctica educativa, i, per tant, dins d'un marc pseudo-artificial que no ens ha de doldre reconèixer-lo així, i que hem d'adequar tan bé com podrem per a dur a bon terme les situacions experimentals que proposarem als alumnes. En primer lloc cal preparar les sales, les aules, els patis o jardins –o sigui espais ben amples– que ens deixin moure lliurement. També cal diposar de materials abundants perquè el nostre mètode es basa, inicialment, en un treball individual de l'alumne amb els materials.[2] De la mateixa manera l'equip (vestit, calçat) cal que sigui folgat i avinent. Per altra banda les sessions cal que mantinguin una relació amb l'horari i llur duració que han d'afavorir el desenvolupament d'aquestes activitats. Sobre aquest últim aspecte us recomanem que consulteu el quadre següent:

nivells/edats		sessions	durada
preescolar	3–4/4–5 anys	1 sessió diària	20–30 minuts
	5–6 anys	1 sessió diària	30 minuts
e.g.b.	6–7 anys	3 sessions setmanals	30–45 minuts
	7–8 anys	2–3 sessions setmanals	45 minuts
	8–9 anys	2 sessions setmanals	45–60 minuts

La proposta didàctica, quan al desenvolupament de les sessiones, segueix un procés de sis fases que, si bé al començament pot pensar-se que representen per a l'educador una dificultat en recordar-les o seguir-les, estem segurs, més aviat, de tot el contrari, doncs, seguint fase per fase aquesta proposta s'aconsegueixen tres fites fonamentals en tot plantejament didàctic:

1.–Poder programar amb mètode, la qual cosa estalvia temps, dóna uniformitat i permet perseguir els objectius concrets que es pretenen, amb claredat.

2.–Habitua els alumnes a seguir les sessions de treball amb un procés conegut, predisposant-los, en saber com es desenvoluparà la sessió, a una activitat més controlada per ells mateixos ja que saben quan els serà més favorable d'inventar o crear, o quan els pot ser interessant seguir la iniciativa de l'educador.

3.–Permet aplicar sistemes de control i evaluació, ja que es disposa d'un marc referencial on, per exemple, fàcilment es pot saber si un alumne té dificultats a l'hora de relacionar-se amb els materials o amb un altre o a nivell de grup, i si aquestes dificultats són passatgeres i circumstancials o, al contrari, permanents o condicionades que permetin d'aquesta manera l'orientació, si es necessaria, cap a un tractament diferencial. "A causa de la seva acció sobre actituds i moviments corporals, el mètode psicocinètic abarca a l'ésser, ja que l'acte motor no és un procés aïllat i, al contrari, només adquireix significació en referència a la conducta emergent de la totalitat de la personalitat".[3]

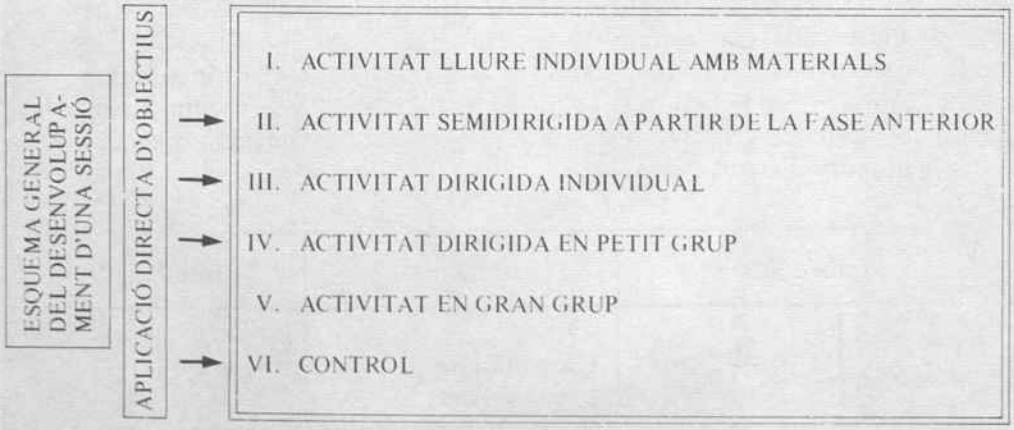

(1) DEFONTAINE, J., *op. cit.*
(2) A les pàgines finals de l'obra present publiquem una relació de materials adients.
(3) LE BOULCH, J.: *La educación por el movimiento*, Paidos, Buenos Aires, 1972.

PROGRAMAR-PREPARAR-APLICAR

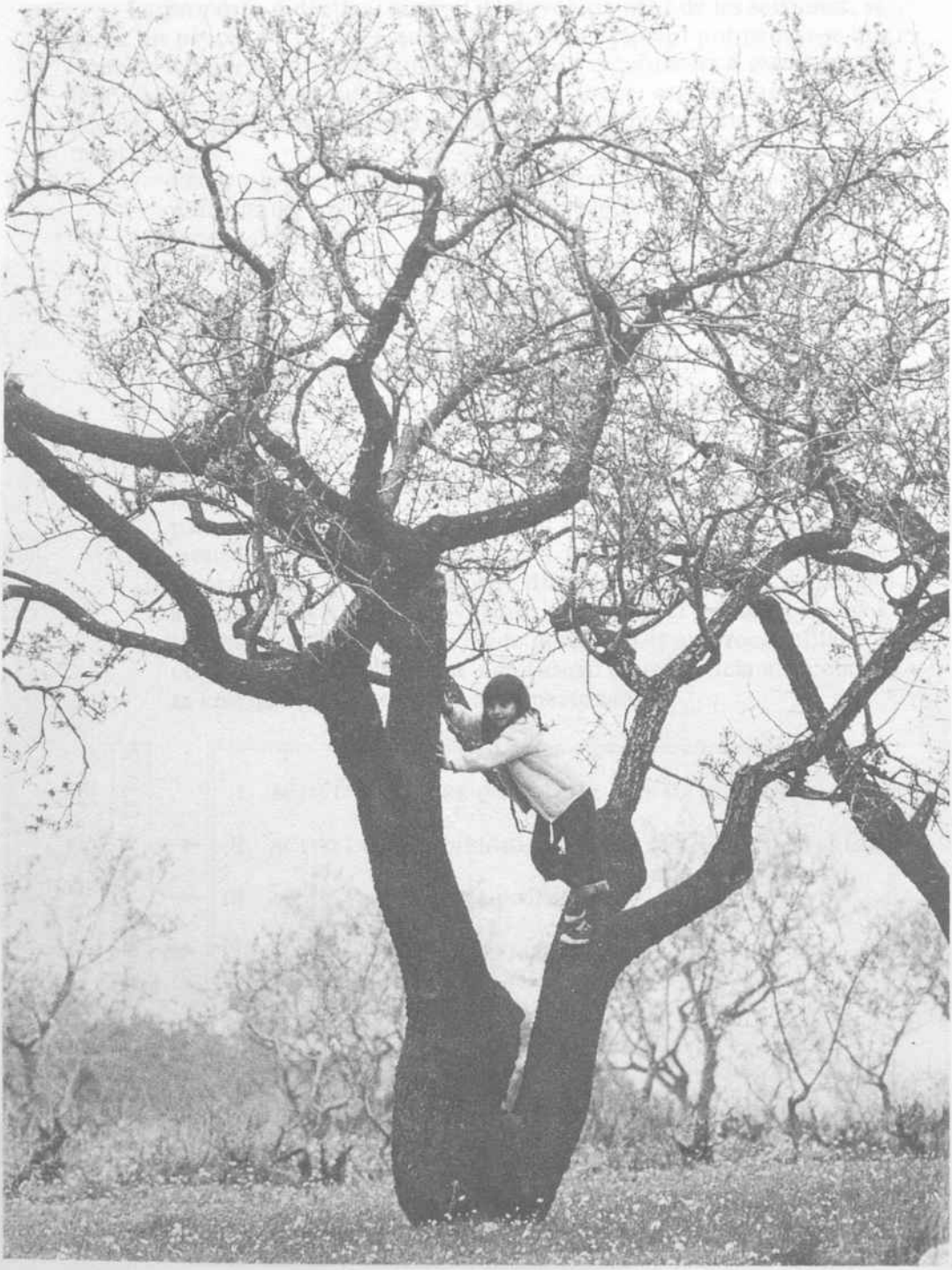

En primer lloc adreceu-vos als objectius de la programació adjunta. Procureu de no prendre un objectiu sol i aïllat, és preferible ocupar-se'n de dos o tres a la vegada. Les "sessions" cal entendre-les com una unitat amb començament i fi, on s'hi establiran diferents objectius concrets tractats de forma coordinada entre ells, però sense que sigui necessari abarcar la totalitat de cada objectiu sinó aspectes parcials recordem –al respecte– el comentari que fèiem quan presentavem la característica d'experimental que té la psicomotricitat a l'escola. La finalitat no es aconseguir un objectiu sino més aviat, la relació entre ells. Seguidament s'escollirà els tipus de materials que més oportunament afavoreixin la descoberta espontània dels objectius que es pretenguin; i a partir d'això ja es pot començar a preparar la sessió.

I. ACTIVITAT LLIURE INDIVIDUAL AMB MATERIALS.– Justament us heu de preocupar de procurar-vos els materials i, generalment, deixar-los escampats per la sala o espai de treball. Cal que l'educador estigui familiaritzat amb ells, perquè la proposta que farà als alumnes és: o bé no dir res i esperar la lliure activitat –espontània–, o bè, justament insinuar que inventin coses a fer amb el material. Durant aquesta fase, l'educador es limita a *observar*. "La primera tasca de l'educador recolza a fer néixer –o deixar néixer?– aquest desig d'expressar-se vers l'altre i, després, de comprendre l'altre; en una paraula, d'entrar en relació amb l'altre".[4]

Pensem que el desig d'expressar-se i de comprendre, entre altres motius, prové de l'acumulació d'experiències que en aquesta primera fase evitem de suggerir –tant com podem– amb la intenció que sigui el mateix nen qui les prepari, les plantegi i les executi encara que aquest procés i en aquesta circumstància sigui similar al joc.

A més a més l'observació de l'educador li ha d'aportar referències sobre la iniciativa general del grup, d'aquell que no fa res, de l'altre que

constantment copia als seus companys, de qui interfereixi amb els altres, dels qui tot seguit fan grup...

II. ACTIVITAT SEMIDIRIGIDA –A PARTIR DE LA FASE ANTERIOR.– A partir de les accions i activitats que l'educador ha observat que feien els alumnes amb els materials, comença a proposar de *repetirne algunes tots plegats* i, així al·ludint o no a qui durant l'activitat lliure les havia fetes, es proposa tornar a fer-les, tot introduint-hi variacions que a mesura que van treballant es puguin suggerir tant per part de l'educador com de qualsevol participant.

Fins aquí la prèvia programació per part de l'educador, justament ha marcat els objectius i els materials inicials; a partir d'ara serà quan haurà de disposar d'un seguit ordenant d'exercicis individuals i grupals per anar apropant el grup cap als objectius previstos.

III. ACTIVITAT DIRIGIDA INDIVIDUALMENT.– En acabar l'anterior fase i sense deixar que es produeixi cap trencament o separació, l'educador va proposant activitats dirigides a nivell individual, o sigui, per a ser realitzades per cada alumne tot sol o bé en contacte amb els materials.

Aquest seguit d'exercicis, així com els que vindran després, és molt interessant de tenir-los estructurats, escrits i seguir-los de manera ordenada però flexible segons que es desenvolopi la sessió.

IV. ACTIVITAT DIRIGIDA EN PETIT GRUP.– De la mateixa manera que abans, o sigui, sense deturar la sessió de treball, es passarà dels exercisis individuals a les activitats per parelles o petits grups, preferentment, en un primer moment relacionant-se mitjançant els materials per passar, després, a relacionar-se cos amb cos –directament–.

V. ACTIVITAT EN GRAN GRUP.– Proseguint d'igual forma, de les activitats de petit grup passarem a relacionar-nos tots plegats; també com abans és convenient establir la relació a partir dels materials per arribar poc a poc a les relacions corporals. De totes maneres en aquesta fase el que es persegueix és tornar a deixar la iniciativa, ara, en mans del grup, integrant-se en ell l'educador i cal acabar la sessió pràctica amb alguna de les tècniques d'expressió global.

Hem de recordar en aquest moment, que les consideracions fetes abans al respecte de l'ACCIÓ-OBSERVACIÓ no s'han de deixar per aquesta última fase del treball pràctic ja que han de promoure's durant el transcurs de cada fase.

Al final es pot proposar una crítica, anàlisi o repàs del que s'ha fet. També és en aquesta fase on insistirem en la invenció –per part dels alumnes– de diferents maneres de *representació de la realitat* mitjançant el gest, la paraula o el dibuix, afavorint els aspectes creatius de la repre-

sentació mitjançant el desenvolupament de nous codis. "El llenguatge de l'expressió corporal es manifesta, i és percebut, a diferents nivells simultàniament, doncs aconsegueix l'integració de les àrees físiques, afectives i intel·lectuals del ser humà".[5] A aquest efecte, presentem uns exemples citats per LAPIERRE i AUCOUTURIER[6] sobre la representació de la realitat:

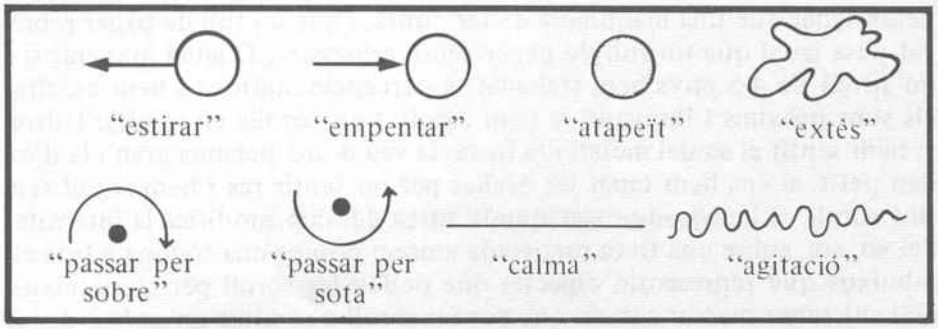

VI. CONTROL.– Després de la sessió de treball pràctic, deixant un marge de temps, es proposa una activitat de control individual o en petit grup amb la finalitat de poder analitzar si s'ha integrat el que activament i pràcticament s'ha fet; així doncs, o bé per un sistema de fitxes, o bé pel diàleg o per l'exposició oral, es demana als alumnes les *reflexions o conclusions* del que hem fet en la pràctica. "Les activitats plàstiques posteriors a les corporals, són instruments que simbolitzen les diferents situacions espaials que s'han produït a nivell vivencial i de relació"[7].

Utilitzant el mètode més adequat, procurarem d'arribar sempre a l'abstracció de l'acció i la generalització. "Podem afirmar que el pensament no podrà tenir accés als símbols i a l'abstracció sense la presència, latent i implícita, del suport psicomotor"[8]. Presentem com a exemples d'aquesta fase: si hem escollit, entre d'altres, com a objectiu, el ritme i per a un nivell de primer d'e.g.b. hem treballat el ritme de caminar, de respirar, del cor, etc. ara, sobre una fitxa caldrà anar apuntant o dibuixant o senyalant d'altres coses que també tinguin un ritme: el dia i la nit, el curs d'un riu, un motor, un ball, la vida d'una flor, el caminar d'un cavall... Si un dels objectius, per 3-4 anys, era la diferenciació de formes simples i hem caminat fent ratlles, i ens hem posat a terra fent rodones, i amb els dits dibuixavem en l'espai quadrats o creus, i l'un a l'altre resseguia la forma de la cara o del peu, i en grup hem fet cercles o ratlles corbes, tots plegats, per terra, i amb els dits de les mans feiem rodones a manera d'ulleres o binocles... ara, sobre una fitxa preparada pintarem de color aquelles formes que corresponen a la idea de rodonesa, deixant sense pintar les que no s'identifiquin com a tals.

Encara dos exemples més: a nivell de tercer d'e.g.b. si hem treballat el pes, la força, les balances, les meitats, l'equilibri... realitzant exercicis amb materials i amb el cos, ara, a l'hora del control, utilitzarem balances senzilles per pesar i equilibrar materials d'igual o diferent consistència transcribint les experiències a un bloc d'anotacions perquè puguin ser comprovades per d'altres. Així sabrem que una goma d'esborrar pesa igual que dos llapis de tal llargada, que cinc botons de tal característica pesen igual que una maquineta de fer punta, i que un full de paper rebregat pesa igual que un full de paper sense rebregar... D'igual manera, si a un nivell de 4-5 anys hem treballat la percepció auditiva i hem escoltat els sons pròxims i llunyans, si hem escoltat els sorolls en respirar l'altre, si hem sentit el so del metall i la fusta, la veu d'una persona gran i la d'un nen petit, si ens hem tapat les orelles per no sentir res i hem seguit sentint soroll, si hem comprovat que la força del cop modifica la intensitat del so, ara, sobre una fitxa preparada anirem posant una rodona a tots els dibuixos que representin objectes que poden fer soroll per sí mateixos, deixant sense marcar aquells que per fer soroll o produir un so han de ser manipulats.

(4) LAPIERRE, A. i AUCOUTURIER, B., *op. cit.*
(5) STOKOE, P. i SCHÄCHTER, A., *La expresión corporal*, Paidos, Buenos Aires, 1977.
(6) LAPIERRE, A. i AUCOUTURIER, B., *op. cit.*
(7) ANTON, M., "El coneixement del propi cos", *Cuadernos de Pedagogía*, n.° 52, abril, 1979.
(8) ROSSEL, G., *op. cit.*

REFLEXIONS A L'EDUCADOR

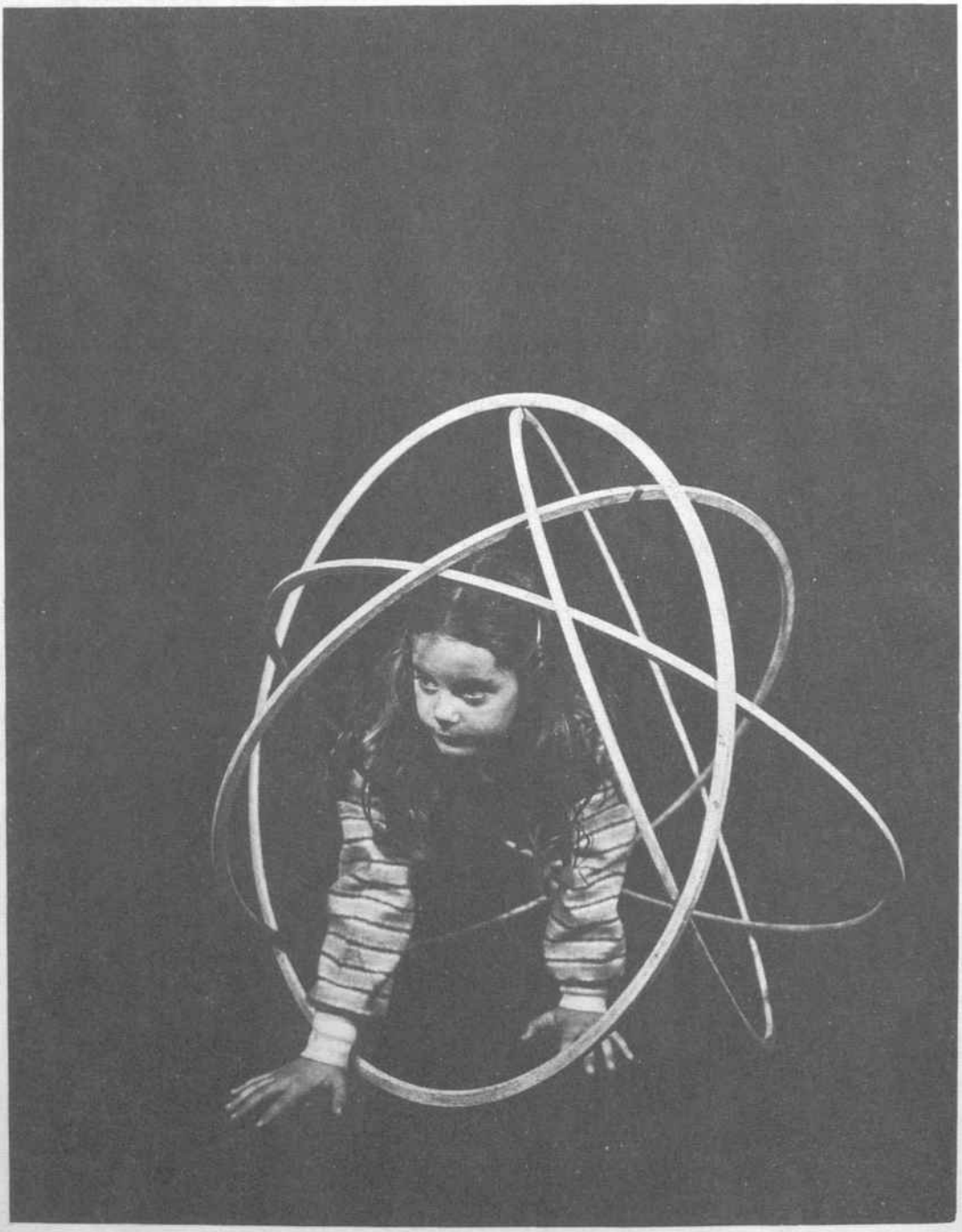

"La importància de l'aplicació pràctica de la psicomotricitat a l'escola no té consonància amb la difusió que se n'està fent actualment. Cal que atribuïm la causa principalment a uns orígens de la psicomotricitat pràctica referida amb excés a la reeducació de casos especials. Però cada dia ho veiem més clar que cal centrar la pràctica de la psicomotricitat en el desenvolupament i escolaritat del nen normal"[9].

Ja vàrem advertir en la ponència "Presentación de una experiencia de formación de profesores en el campo de la educación psicomotriz", exposada en les "Primeras Jornadas Nacionales de Psicomotricidad" organitzades per l'I.N.C.I.E., Madrid, 1976, que "a l'escola el plantejament de si la psicomotricitat és un fi o bé és un mitjà, un mètode general o una tècnica paral·lela, depèn no tant de la consideració de l'educador ni de l'activitat dels alumnes, com del plantejament general de l'estratègia educativa que practiqui el centre".

Més encara; en les recents Primeres Jornades Tècniques Nacionals d'educació preescolar celebrades a Barcelona el 1980, s'hi establia una mesa de treball amb el tema: Psicomotricitat, amb l'intent de donar-li un rang propi.

Creiem que, encara que és cert que a nivell de psicomotricitat i educació corporal ens trobem davant alternatives relativament recents, a nivell teòric no ho es tant, ni en molt, ni tampoc en el pràctic, no hi ha justificació possible per a l'EDUCADOR en assegurar o pensar que a la seva infància no fou tractat de la manera que nosaltres volem i proposem que es tractin aquestes activitats a l'escola, ja que per a molts ha estat la influència de múltiples experiències que els ha dut a valorar les activitats corporals i, naturalment, no estan disposats que generacions pròximes hagin de recórrer un camí tan llarg i que ha estat impossible a molts. Per altra banda cal pensar que la incredulitat o escepticisme davant aquesta justa valoració de la importància del cos quasi sempre coincideix amb la

incapacitat del mateix educador que possiblement no ha tingut facilitats per desenrotllar-se en aquest nivell i ara es justifica, justificant ensems la seva forma d'actuar: restrictiva i sense perspectiva i que, malauradament, en ser presentada d'aquesta manera com a defensa de la seva incapacitat, té la necessitat no sols de viure-ho així sinó me fer-ho viure als "seus" alumnes. "Els cos no ocupa encara el lloc que li cal dintre de la pedagogia activa"[10].

És veritat que alguns educadors es poden haver desil·lusionat o desenganyat de la psicomotricitat justament quan d'altres la comencen a descobrir, però això serà tan cert com que aquest desànim és deu a un d'aquests dos motius: a la poca receptivitat que la seva tasca ha tingut –a nivell de tàctica educativa o situació sòcio-escolar – oblidant que no n'hi ha prou en *fer* sinó que cal *convèncer* – o bé creient haver trobat un sistema ideal per a suprimir dificultats d'aprenentatge i qui sap si d'altres i, està clar, que han fracassat perquè no és aquest l'objectiu ni la finalitat de la psicomotricitat.

Per a tots els altres, aquells qui encara creuen que en l'educació cal seguir un procés permanent d'adaptació i exigència, per aquells que tot valorant el cos o havent-lo descobert –pels mitjans que sigui– pensen que l'escola ha de treure's les estaques que té clavades, d'ensenyar a comptar, a llegir i a escriure. És per a ells que hem preparat aquest treball amb la il·lusió i la seguretat que de la seva crítica profunda poden aparèixer noves actituds que es reflecteixin en noves maneres, no de planificar, sinó de fer educació.

(9) PEREZ, D., RAMOS, F. i RODRIGUEZ, M., "La psicomotricidad en la escuela". *Infancia y aprendizaje*, n.° 9, gener, 1980.
(10) LAPIERRE, A., "Conversando con André Lapierre", *Cuadernos de pedagogía*, n.° 52, abril, 1979.

II PART

UNA PROGRAMACIÓ PER NIVELLS

Després de tot el que ha estat exposat amb anterioritat, volem presentar en aquesta part el conjunt d'objectius i; en la següent, una evolució del coneixement de l'esquema corporal i estructuració espacial per nivells. Insistim, però, altra vegada, que "allò que és veritablement important no és aquesta o aquella aplicació, tal exercici o tal tècnica, sinó l'ànim amb el qual ha estat concebut el treball pedagògic"[1].

Per aquells als qui les pàgines següents no els donin res de nou, ni tinguin, tal volta, necessitat de consultar-les, els presentem el nostre reconeixement i la nostra disculpa. Per aquells altres que enduts per la curiositat consultin la programació, ens cal advertir-los que tinguin precaucions perquè hem tingut la gosadia de programar en tres etapes cada nivell i pensem que amb molta facilitat podrien identificar-los amb els trimestres del curs escolar, a aquests els recomanem desin aquest treball amb els altres manuals de psicomotricitat i tècniques d'expressió i que l'utilitzin únicament com a punt de referència. I pels altres, que tal volta esperaven trobar el que no pensem donar, això és, un calendari pautat i ordenat d'objectius i activitats, els aconsellem que prescindeixin de l'ordre cronològic que presentem i comencin a treballar per on els alumnes se sentin atrets, tenint present que tant important és allò que es fa com la manera i la intenció amb què es fa.

"Hi ha cent maneres d'abordar una mateixa noció: caminant, saltant, jugant, llançant, picant, cantant, tocant, mirant, escoltant, sentint... etc., que poden servir indistintament de punt de partida per l'estudi d'una mateixa noció, d'una mateixa estructura rítmica... i anar a parar, segons les circumstàncies, a la música, al llenguatge, la matemàtica, el domini corporal o l'adaptació social. El que dóna precisament riquesa a aquest abordatge pedagògic és que es pot partir de qualsevol lloc per arribar a tot arreu. Aquests camins que s'entrecreuen, creen al seu pas tota una xarxa d'associacions de pensament eminentment favorables a la creativitat"[2].

En definitiva la psicomotricitat no és un recurs o una tècnica amb la finalitat d'"ensenyar" sinó de *relacionar* hom mateix amb el món i això no es pot programar sinó que a partir del punt on es trobi –en cada cas concret– aquesta doble relació JO-JO i JO-L'ALTRE, cal continuar avançant. "La primera part de l'educació gestual proposa una presa de consciència de sí mateix; la segona, una estructuració i una integració de si; la tercera, una expressió d'un mateix i una integració social"[3].

La nostra programació es basa en especificar per a cada edat els objectius més rellevants de l'educació de l'acció corporal, la qual es centra en: *acció corporal/gest, espai/entorn, duració/quantitat.* "El fet de dissociar els tres elements cos-espai-temps sembla no tenir en absolut cap sentit"[4]. Així, doncs, sempre al moment de programar les sessions de treball cal, necessàriament, barrejar objectius *operatius o específics* que pertanyin a l'acció del *moviment* realitzada en un *espai* i amb un *temps* o durada d'acció. "Les funcions psicomotrius confluexen en dos grans vessants: La coordinació motriu i l'estructuració perceptiva. Aquestes vessants no actuen mai per separat, l'exercici d'una comporta l'acció de l'altra. L'educador ho ha de tenir en compte. I també ha de tenir present que qualsevol d'aquestes funcions no es desenvolupa aïllada dels fenòmens emotius: la motivació, per exemple, és un fet important a l'hora de treballar els aspectes motors i psicomotors"[5].

A vegades, circumstancialment, interessarà insistir en algun aspecte concret d'aquesta unitat –cos/espai/temps– mantenint, llavors, constants els altres dos, o bé insistir en dos –fent-los variables– mantenint constant un tercer, de tal manera que a edats més petites pot ser interessant, en algunes sessions, mantenir més aspectes invariables que no pas a edats superiors. "Una cosa és l'acció en l'espai i una altra la representació en l'espai i l'espai representat amb les seves possibles investigacions. Durant aquesta evolució, és difícil separar la somatognòsia de la gnosopràxia. Entre l'execució d'un acte complex i la representació d'aquest acte, hi ha tot un període de transició que va del període d'imitació simple al període de la operativitat"[6].

Veureu, també, com distingim en la programació entre *activitats d'aprenentatge, activitats de treball/creativitat, i activitats de base.*

Les activitats de base representen la superació de tots els objectius anteriors, això és, dels que corresponen a nivells precedents d'aquest que estem treballant. Ometrem detallar aquestes activitats en la programació, perquè solament es tractaria d'una extensa i innecessària relació d'objectius que ja han estat exposats en edats anteriors. Malgrat això, hom no pot oblidar-se de fer algunes comprovacions a fi d'estar segurs que és bo el nivell escollit i podem emprar-lo sense por de trobar desfasaments o di-

ficultats d'integració a causa d'haver estat defectuoses o incompletes les adquisicions anteriors.

Les activitats d'aprenentatge són aquelles que per una banda són susceptibles de ser més dirigides i per l'altra enfronten a l'alumne amb l'observació i reflexió de situacions noves;[7] per tal, generalment, de partir de l'acció espontània, l'educador haurà de motivar o provocar l'observació, l'anàlisi i l'associació. "Per a nosaltres, el problema de la directivitat o no directivitat és un fals problema, de fet es tracta d'una actitud de l'adult activitats d'aprenentatge durant el període preescolar. "La motricitat té un caràcter de reacció global; però si es queda només en això, si el subjecte que la viu no és capaç de descompondre-la i analitzar els seus elements, significa que roman en l'estadi on el nen pateix les situacions sense comprendre-les".[10]

Les activitats de treball i creativitat es deriven de les anteriors; són aquelles on l'alumne utilitza en gran manera la iniciativa i sentit creatiu per establir noves relacions –reeixides o no– entre aquelles experiències que componen el seu bagatge de coneixements, creant nous esquemes, simbolitzant noves situacions i inventant noves formes d'expressar-les. davant del nen i de les circumstàncies que determinen aquesta actitud. Cal fer una distinció entre directivitat i autoritat, ja que es pot ser efectivament directiu sense ser autoritari".[8] També cal considerar, com indiquen MARTINEZ i G. NUÑEZ,[9] que la imitació sempre precedeix a la iniciativa, obtenint d'aquesta manera una bona norma didàctica per les activitats d'aprenentatge durant el període preescolar. "La moçricitat té "L'expressió és una feina d'observació, d'escoltament i de continuïtat. Suposa, per part del professor o animador, una actitud d'apertura, un cert estat d'ànim que el permeti fugir de l'activisme, de la impaciència, del fer per fer".[11]

No voldríem continuar sense abans proposar a l'educador que faci una anàlisi dels esquemes que tot seguit els exposarem, i a partir de la crítica que hom en pugui fer, adopti un mètode de treball per a la psicomotricitat i educació corporal que li doni una base a nivell teòric, consistent i necessària, en funció de la qual prepari i programi la pràctica educativa amb seguretat i convenciment. Per això hem escollit els esquemes generals que presenten MAIGRE i DESTROOPER, i el de LE BOULCH com a exemples que veiem interessants de conèixer, i tal volta més extesos, i hi afegim després l'esquema en el qual basem la nostra programació.

Esquema general d'educació psicomotriu, de MAIGRE i DESTROOPER:[12]

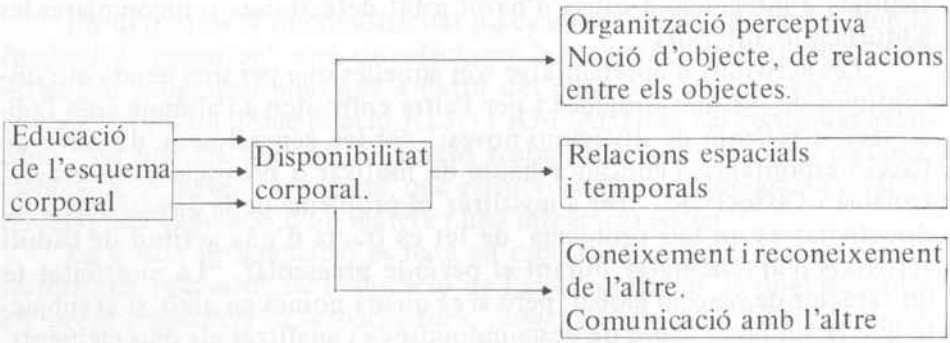

Consideren aquests autors la "disponibilitat corporal" com condició necessària i imprescindible de tota relació educativa. I aquesta es caracteritza perquè interposa l'adult entre el nen i el món que l'envolta i li facilita d'aquesta manera el desenvolupament de la seva persona i a la vegada li dóna els mitjans d'integració en aquest món.

L'esquema general que presenta LE BOULCH[13] sobre l'educació psicomotora és aquest:

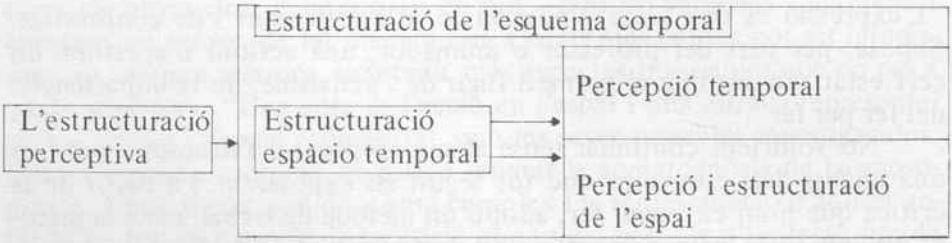

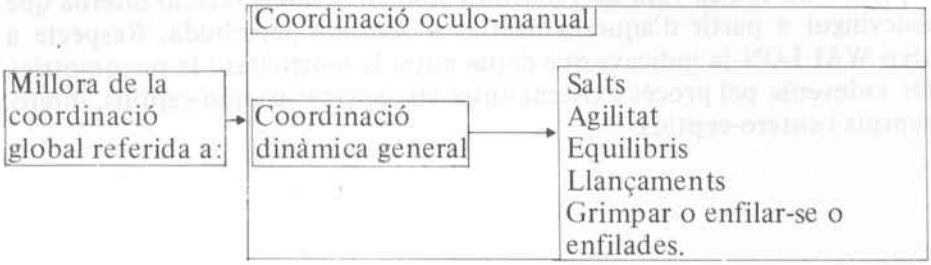

A partir de la metodologia i de la didàctica que hem exposat, de l'anàlisi dels esquemes anteriors i del resultat de la nostra experiència, presentem aquest esquema general:

ACCIÓ/ESPAI/TEMPS –globalment–	Esquema corporal Equilibri Llançaments Estructuració espàcio-temporal Coordinació corporal Treball corporal Coordinació oculo-manual Grafomotricitat
COMUNICACIÓ	Ritme Creativitat (Tècniques d'expressió, representació, simbolismes i relació grupal).

Afegim en la programació un apartat addicional sobre les formes socials del temps i l'habituació social. Recordem que abans hem repetit varies vegades que la psicomotricitat i l'expressió corporal no són sols tasques de l'escola sinó "constants" que han de desenvolupar-se harmònicament en el nen durant totes les etapes i situacions de relació.

Voldríem, abans d'acabar aquesta part, fer una referència especial a a la PERCEPCIÓ com a fenomen el qual trobarem quasi sempre tractat com si tingués entitat pròpia en consultar i analitzar els múltiples enfocaments que rep la psicomotricitat. Segons entenem la PERCEPCIÓ no configura, a l'esquema anterior, un apartat concret a causa que la considerem com a la INTERPRETACIÓ de l'entorn i, per tant, si és cert que a nivell de percepció del propi cos ja resta clar que pertany al capítol d'Acció/Espai/Temps, l'aspecte de la percepció de l'exterior no pensem que hagi d'ocupar una altra categoria, perquè tota percepció externa –extero-

ceptiva– no radica fora de l'individu sinó en la interpretació interna que esdevingui a partir d'aquesta realitat o fantasia percebuda. Respecte a això WALLON ja indicava que el pas entre la motricitat i la psicomotricitat esdevenia pel procés existent entre els aspectes pròpio-ceptius, intero-ceptius i extero-ceptius.

(1) LAPIERRE, A. i AUCOUTURIER, B.: op. cit.
(2) LAPIERRE, A. i AUCOUTURIER, B.: op. cit.
(3) ORLIC, M.L.: "Método de reeducación psicomotriz". La educación gestual. Cincel-Kapelusz, Madrid, 1979.
(4) BUCHER, H.: "Estudio de la personalidad del niño a través de la exploración psicomotriz". Toray-Masson, Barcelona, 1978.
(5) ODENA, P.: Educació psicomotriu, jocs al parvulari. Edicions 62, Barcelona, 1979.
(6) BERGES, J. i LEZINE, I.: "Test d'imitation de gestes". Masson et Cie, Paris, 1972.
(7) Entenem per "situacions noves" no tan sols aquelles que mai s'han produït sinó totes aquelles altres que no han estat plantelades amb el criteri d'observació-reflexió i on prevalia el moviment sobre l'acció.
(8) VAYER, P.: "El diálogo corporal". Científico-Médica, Barcelona, 1972.
(9) MARTINEZ, P. i G. NUÑEZ, J.A.: "Psicomotricidad y educación preescolar". Nuestra Cultura, Madrid, 1979.
(10) ROSSEL, G.: op. cit.
(11) POVEDA, L.: *"Expresión dinámica, alternativa para el cambio"*. Cuadernos de Pedagogía, nº 52, abril, 1979.
(12) MAIGRE, A. i DESTROOPER, J.: op. cit.
(13) LE BOULCH, J.: op. cit.

ESQUEMA DIDÀCTIC GENERAL

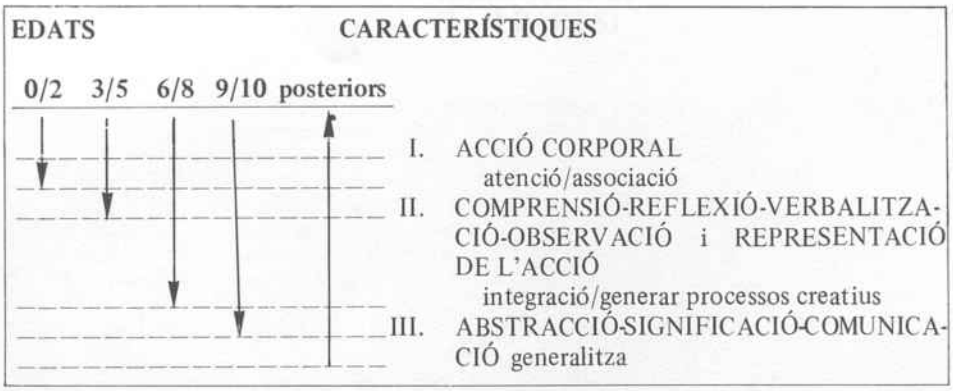

El cicle es completa quan és indiferent el punt de partida (I, II, III) per tal d'arribar a qualsevol dels altres.

Perquè es produeixin tots els processos indicats amb una fletxa cap avall, calen motivacions o models externs (adult-entorn), intervenció de l'educador.

Hem d'entendre que l'obtenció dels objectius operatius (els que figuran en la programació) sempre es veurà mediatitzada pels objectius més generals que són els que figuren a la banda dreta de l'esquema anterior.

El mètode de treball presenta dues constants que cal tenir presents en tot moment:

1ª.	RELACIÓ COS ⟶ OBJECTES RELACIÓ OBJECTES ⟶ COS
2ª.	DE L'ACCIÓ ⟶ A LA REPRESENTACIÓ SIMBÒLICA DE LA REPRESENTACIÓ SIMBÒLICA ⟶ A L'ACCIÓ

Es de gran importància mantenir relacionades aquestes dues constants, del contrari perd tot el sentit la forma de treballar que proposem. Cal veure en aquesta relació el continu pas que realitza l'infant, durant la seva acció, entre el que és subjectiu i el que és objectiu, i en l'equilibri d'aquesta doble situació és on radica l'objectiu de la nostra tasca.

BIBLIOGRAFIA
(I i II PARTS)

ANTON, M.: *"El conocimiento del propio cuerpo"*. Cuadernos de Pedagogía, nº 62, abril, 1979.
AUZIAS, M.: "Niños diestros, niños zurdos". Pablo del Río, Madrid, 1977.
BENOS, J.: "Educación psicomotriz en la infancia inadaptada". Panamericana, Buenos Aires, 1973.
BERGES, J. y LEZINE, I.: "Test d'imitation de gestes". Masson et Cie, Paris, 1972.
BUCHER, H.: "Transtornos psicomotores en el niño". Toray-Masson, Barcelona, 1973.
BUCHER, H.: "Estudio de la personalidad del niño a través de la exploración psicomotriz". Toray-Masson, Barcelona, 1978.
BOULCH, J. LE.: "La educación por el movimiento". Paidos, Buenos Aires, 1972.
BOULCH, J. LE.: "Hacia una ciencia del movimiento", Paidos, Buenos Aires, 1978.
COSTE, J.C.: "Les 50 mots clés de la psychomotricité". Privat, Toulouse, 1076.
COSTE, J.C.: "La psicomotricidad", Huemve, Buenos Aires, 1978.
CRATTY, J.B.: "Motricidad y Psiquismo", Miñón, Valladolid, 1974.
DEFONTAINE, J.: "Terapia y reeducación psicomotriz". Médica y Técnica, Barcelona, 1979.
DEFONTAINE, S.: "Manual de reeducación psicomotriz, 1.2." Médica y Técnica. Barcelona, 1980.
FAST, J.: "El lenguaje del cuerpo". Kairós, Barcelona, 1971.
FORNER, A.: "Los nuevos programas. Educación Física". Cuadernos de Pedagogía, n.º 76, abril, 1981.
GESELL, A. ILG. F. y AIMES, L.: "Psicología evolutiva de 1 a 16 años". Paidos, Buenos Aires, 1977.
GUILLAUME, P.: "L'imitation chez l'enfant". Presses Universitaires de France, Paris, 1968.
HARROW, A.: "Taxonomía del dominio motor", Bib. Nuevas Orientaciones de la educación, El Ateneo, Buenos Aires, 1978.
HURLOCK, E.: "El desarrollo psicológico del niño". Castillo, Madrid, 1966.
IMBERNON, F.: *"La educación unitaria del cuerpo"*. Cuadernos de Pedagogía, nº 52, abril, 1979.
KEPHART, N. "El alumno retrasado". Miracle, Barcelona, 1968.
KIPHARD, E.J.: "Insuficiencias de movimiento y de coordinación en la edad de la escuela primaria". Cincel-Kapelusz. Buenos Aires, 1976.
KLINGEBIEL, P.: "El niño zurdo". Cincel-Kapelusz, Madrid, 1979.
LAPIERRE, A.: *"Conversando con André Lapierre"*. Cuadernos de Pedagogía, nº 52, abril, 1979.
LAPIERRE, A. y AUCOUTURIER, B.: "Los contrastes y el descubrimiento de las nociones fundamentales". Científico-Médica, Barcelona, 1974.
LAPIERRE, A. y AUCOUTURIER, B.: "Simbología del movimiento". Científico-Médica, Barcelona, 1977.

LERBET, G.: "La lateralidad en el niño y en el adolescente". Marfil, Alcoy, 1977.
LOUDES, J.: "Educación psicomotriz y actividades físicas". Científico-Médica, Barcelona, 1973.
MAIGRE, A. y DESTROOPER, J.: "La educación psicomotora", Morata, Madrid, 1976.
MARTINEZ, P. y G. NUÑEZ, J.A.: "Psicomotricidad y educación preescolar". Nuestra Cultura, Madrid, 1979.
MORENO, M. y SASTRE, G.: "Aprendizaje y desarrollo intelectual". Gedisa, Barcelona, 1980.
ODENA, P.: "Educació psicomotriu, jocs al parvulari". Edicions 62, Barcelona, 1979.
ORLIC, M.L.: "Método de reeducación psicomotriz". La educación gestual. Cincel-Kapelusz, Madrid, 1979.
PECHER, A.: "Expérience de thérapie psychomotrice individuele", Masson et Cie, Paris, 1977.
PIAGET, J.: "Psychologie et Pedagogie", col. "Mediations", Denoël, 1969.
PIAGET. J.: "El nacimiento de la inteligencia en el niño". Aguilar, Madrid, 1972.
PICQ, L. y VAYER, P.: "Educación psicomotriz y retraso mental". Científico-Médica, Barcelona, 1976.
POVEDA, L.: *"Expresión dinámica, alternativa para el cambio"*. Cuadernos de Pedagogía, nº 52, abril, 1979.
RAMOS, F.: *"Educación psicomotriz, algunos planteamientos críticos"*. Cuadernos de Pedagogía, nº 52, abril, 1979.
RAMOS, F.: "Introducción a la práctica de la educación psicomotriz". Pablo del Río, Madrid, 1979.
RAMOS, F. PEREZ, D. y RODRIGUEZ, M.: *"La psicomotricidad en la escuela"*. Infancia y aprendizaje, nº
fancia y aprendizaje, nº 9, enero, 1980.
ROSSEL, G.: "Manual de educación psicomotriz". Toray-Masson, Barcelona, 1969.
STAMBAK, M.: "Tonus et psychomotricité". Delachaux et Niestle, Neuchâtel, 1973.
STERN, A.: "La expresión". Promoción Cultural, Barcelona, 1977.
STOKOE, P. y SCHÄCHTER, A.: "La expresión corporal". Paidos, Buenos Aires, 1977.
SOUBIRAN, G.B. y MAZO, P.: "La reeducación psicomotriz y los problemas escolares", Médica y Técnica, Barcelona, 1980.
VAYER, P.: "El diálogo corporal". Científico-Médica, Barcelona, 1972.
VAYER, P.: "El niño frente al mundo". Científico-Médica, Barcelona, 1973.
WERNICKE, C.: "El zurdo y su mundo". Panamericana, Buenos Aires, 1975.
WOLFF, C.: "Psicología del gesto". Miracle, Barcelona, 1966.
Varios.: "Tratado de psicología del niño", vol. VI, Morata, Madrid, 1977.

III PART

PROGRAMACIÓ D'OBJECTIUS PER NIVELLS

TRES ANYS

	3 anys	I
ACCIÓ/ESPAI/TEMPS (globalment)	ESQUEMA CORPORAL	Repàs de totes les "activitats de base" del nivell anterior.*
	EQUILIBRI	
	LLANÇAMENTS	
	ESTRUCTURACIÓ TEMPORAL	
	ESTRUCTURACIÓ ESPACIAL	

II Activitats de treball i creativitat	III Activitats d'aprenentatge
- Conèixer la localització i nom de les principals parts del tronc, cap i extremitats.	- Localitzar i nomenar parts més detallades del cap i del tronc. - Expressar i representar la utilitat de diferents parts del cos: cabell, ulls, nas, orelles, boca, mans, dits, cames i peus.
- Mantenir l'equilibri dinàmic durant la marxa i la carrera - Marxa de puntetes - Mantenir en equilibri construccions d'objectes petits. - Construccions amb elements. - Córrer cap endarrera - Córrer sobre diferents inclinacions del pla.	- Desplaçament sobre barra d'equilibri de 10 cm. d'amplada - Iniciació als ports - Mantenir-se breument en equilibri estàtic corporal. - Pujar i baixar amb totes les variacions possibles - Recorreguts, en situació d'equilibri, sobre cordes, llistons, ratlles fetes a terra, tacs de fusta - Recorreguts fent salts. Alternant els peus o mantenint-los junts.
- Llançament amb una o dues mans de pilotes grans pel terra a una distància de 3 metres. - Llançament amb trajectòries curtes de 50 a 100 cm.	- Llançament amb una o dues mans de pilotes grans sobre dianes o senyals situats entre 1 i 1,5 metres - Punteria a un metre de distància - Iniciació a la recollida de pilotes botades.
- Conceptes de "avui" i de "ara"	- Conceptes de ràpid/lent, de pressa/a poc a poc.
- Conceptes bàsics per a indicar situacions i formes dels objectes o del cos en l'espai.	- Conceptes bàsics que permeten la introducció de la direcció i del sentit referits al cos i als objectes.

* En el cas concret del nivell de tres anys, i com que no hem ofert els objectius del nivell anterior, recomanem que l'educador dediqui la I ETAPA a fer una observació de les activitats espontànies durant el joc.

	3 anys	I
ACCIÓ/ESPAI/TEMPS (globalment)	COORDINACIÓ CORPORAL	Repàs de totes les "activitats de base" del nivell anterior.
	TREBALL SENSORIAL	
	COORDINACIÓ OCULOMANUAL	
	GRAFOMOTRICITAT	

II Activitats de treball i creativitat	III Activitats d'aprenentatge
- Reptar, gatejar i arrossegar-se amb habilitat - Utilització del tobogan - Utilització del tricicle - Salt d'altura, amb peus junts, de 20 cm. - Marxar per l'interior de camins de 20-30 cm. d'ample.	- Saltar coordinadament. Precisió a la caiguda del salt. - Desplaçaments per terra. Fer de corró. - Habilitat en el tricicle. - Anar endarrera.
- Treballar la percepció auditiva i gustativa amb elements - Localització de la procedència del so.	- Treballar la percepció auditiva i gustativa sobre gràfics. - Introducció a la percepció tàctil-kinestèsica. - Introducció a la noció de intensitat del soroll i de la claredat. - Introduir la distinció entre sorolls espontanis i provocats (consciència de la manipulació). - Associació igual/diferent color. - Percepció tèrmica.
- Retallament - Habilitat amb les puntes dels dits. Agafar amb pinces coses petites. - Fer boles amb la punta dels dits i el palmell (diferents materials).	- Habilitat dits: cosir, retallar, esquinçar. - Omplir, buidar, transvasar (recipients). - Picat. - Encaixos i trencaclosques senzills. - Esqueixar encunys senzills.
- Còpia de models simples.	- Còpia de models simples. - Grans ratlles amb tot el braç. - A nivell gràfic: escampar, reomplir, traços verticals i horitzontals.

	3 anys	I
HABITUACIÓ SOCIAL COMUNICACIÓ	RITME	Repàs de les "activitats de base" del nivell anterior.
	CREATIVITAT (expressió corporal i dramática)	
→	HABITUACIÓ	

II Activitats de treball i creativitat	III Activitats d'aprenentatge
- Desplaçaments simples per l'espai en grup.	- Desplaçaments seguint ritmes senzills. - Desplaçaments formant rotlles i files.
- Imitació de gestos senzills. - Imitació-representació de personatges, animals...	- L'expressió de les mans[1]. - Moviments expressius (amb significat) acompanyats de ritme.
- Descordar botons. - Treure's bates, sabates, pantalons.	- Introducció al coneixement dels colors. - Rentar-se i eixugar-se la cara i les mans.

(1) Al final de la programació es relacionen les cites que puguin apareixer.

QUATRE ANYS

	4 anys	I
ACCIÓ/ESPAI/TEMPS (globalment)	ESQUEMA CORPORAL	Repàs de totes les "activitats de base" del nivell anterior.
	EQUILIBRI	
	LLANÇAMENTS	
	ESTRUCTURACIÓ TEMPORAL	
	ESTRUCTURACIÓ ESPACIAL	
	COORDINACIÓ CORPORAL	

II Activitats de treball i creativitat	III Activitats d'aprenentatge
- Iniciació en localitzar, nomenar i conèixer/explicar la funció de les parts del cos.	- Localitzar, nomenar i conèixer/explicar la funció de les parts menys definides externament del cap, tronc i extremitats. - Dominància lateral definida.
- Mantenir l'equilibri en diferents tipus de marxa. - Recorreguts en equilibri. - Marxa de puntetes, a peu coix. - Desplaçament de genolls.	- Inici a l'equilibri estàtic corporal. - Iniciació a l'equilibri dinàmic amb ports. - Equilibri sobre barra de 6 cm. d'amplada. - Mantenir l'equilibri transportant objectes amb una o dues mans o sobre safata. - Ports sobre el cap amb ajuda de les mans.
- Llançament amb una o dues mans sobre dianes o senyals posades entre 1.5 i 2 metres. - Encistellar una pilota a 1 metre. - Xutar.	- Llançament amb una o dues mans sobre dianes o senyals situades entre 2 i 2.5 metres. - Progressos en la presa d'objectes llançats. - Recollir una pilota al bot.
- Conceptes de "ahir", "abans", "tot seguit", "després" i "demà".	- Conceptes de "de pressa/a poc a poc", "aviat". "Dia/nit".
- Conceptes de situacions o posicions intermitges o relatives als objectes.	- Recorreguts amb direcció i sentit. - Ordenacions per grandàries.
- Salts d'altura pel damunt dels 40 cm. - Salts de longitud. - Desplaçaments amb dificultats parcials: estar lligat, enfundat... - Marxa a la gatzoneta. - Prensió amb els dits del peus.	- Moviments grupals. - Variacions en la marxa. - Tombarella. Gronxar-se. - Coordinació de diferents tipus de salts sobre el mateix lloc. - Iniciar control de la respiració.

	4 anys	I
HABITUACIÓ SOCIAL COMUNICACIÓ ACCIÓ/ESPAI/TEMPS (globalment)	COORDINACIÓ OCULOMANUAL	Repàs de totes les "activitats de base" del nivell anterior.
	TREBALL SENSORIAL	
	GRAFOMOTRICITAT	
	RITME	
	CREATIVITAT (expressió corporal i dramàtica)	
→	HABITUACIÓ	

II Activitats de treball i creativitat	III Activitats d'aprenentatge.
- Nusos senzills. - Resseguiments correctes. - Enfilar l'agulla. - Dactilopintura: escampar, reomplir, pals verticals i horitzontals. - Treballs amb fang. - Esqueixar peces encunyades.	- Cordar botons amb habilitat i precisió. - Reomplir superfícies amb elements gràfics petits. - Esquinçar. - Trencaclosques senzills amb peces grans. - Domini bàsic del retallat.
- Asociació igual/diferent segons: color, forma, volum, grandària. - Percepció gustativa: mossegar, xumar desfer. - Percepció tèrmica: sec, humit, calent i fred.	- Noció de intensitat i localització de la llum i del so. - Diferenciar olors. - Percepció formes (ulls clucs). El mateix amb consistència i volum. - Percepció gustativa: dolç, salat, amarg.
- Resoldre laberints senzills. - Còpia de models simples. - Bucles i resseguiments. - Amb pinzells o elements similars (fins) reproduir taques, traços i dibuixos.	- Coordinació dinàmica realitzant sèries contínues (gràficament). - Picat. - Dibuix figura humana. - Inici escriptura rítmica.
- Teclejar amb els dits, imitant ritmes. - Desplaçaments grupals per l'espai ordenats (fila, línia, cercle...)	- Marxa rítmica. - Variacions de ritme durant la marxa.
- Imitacions de les maneres de caminar. - Imitació globalitzada amb tot el cos. - Jocs mimats simples.	- Dramatitzacions lliures amb nines i ninos. - Treballar les marxes rítmiques i les danses. - Treballar l'expressió de les mans[1].
- Cordar. - Pentinar-se. - Rentar-se i assecar-se les mans i la cara.	- Raspallar les dents. - Posar-se les sabates en el peu adient. - Fer nusos senzills amb els cordons de les sabates.

II. Activitats de treball i creativitat	III. Actituds a promoure
Tome iniciatives. Reconeixements correctes. Emfatitze l'equilibri. Coordinemmes, escolteu, mostreu-vos i sentiu-vos i sentiu-vos. Treballe amb lògica. Equipeu-vos per a aconseguir-ho.	Conduir horitons amb iniciatives i precisió. Reconeixer, simplificar, amb ele-gant i estètics punts. Demostrar-ho. Intercomunicatges sensitiu amb pa-ces grans. Domini bàsic del vocabular.
Associeu qualitatives: sòlids, color, forma, volum, grandària. Percepció quietud: moviment, tamany, direcció. Percepció intensa, sec, humit, calent i fred.	Mesura de intensitat i localitzacions de la llum i del so. Diferencies dolces. Percepció temporalitzada: el punts amb consistència i estàtics. Percepció quietud: dolç, salat, amarg.
Resolube lògicamente sensible. Conta de models simples. Busca i investigueu. Amb pinzells o elements diferents (fines, regulars, humans, tropes, diferents).	Coordinació dinàmica mediante ulles contínua (qualitatives). Pleit. Amb línies humans. Amb esquemes rítmics.
Treballar amb els vius, mitjans di-ferents. Decidir amb les opcions que l'espai ordenat (fils, línies, cercle...).	Barra rítmica. Mirar-ho, de línies diferents i ordenat.
Imitacions de les opcions de ce-quan. Imitacio plàstiques amb tot el cos. Jocs mimics o plàstics.	Demanar-ho, línies amb un dia i hores ERP. Mitjanitat lenguaje a rítmiques humans. Translat Imaginat de la mano.
Cotar. Pentinar. Estirar-ho amb una les mans i la cara.	Regular la dolçura. Pensar les saliva en el pa-mitjanitat DIA? Fer mans amb els cos-dins de les sabates.

CINC ANYS

	5 anys	I
ACCIÓ/ESPAI/TEMPS (globalment)	ESQUEMA CORPORAL	Repàs de totes les "activitats de base" del nivell anterior.
	EQUILIBRI	
	LLANÇAMENTS	
	ESTRUCTURACIÓ TEMPORAL	

II Activitats de treball i creativitat.	III Activitats d'aprenentatge.
- Activitats de relaxació global. - Localitzar, nomenar i explicar funcions de parts no directament visibles del cos i articulacions menys conegudes. - Representació gràfica o plàstica del cos humà.	- Activitats de relaxament segmentari. - Iniciació, en general, de la localització, nom i funció de parts internes del cos. - Augment en el coneixement de detalls de les parts externes.
- Anar en bicicleta. - Recorreguts en equilibri. - Portar coses en situació d'equilibri. - Control de les caigudes. - Equilibri sobre barra de sis cm. - Recorreguts sobre tacs, llistons... formant línies rectes, trencades, corbes, discontinues... - Portar coses sobre el cap. - Desplaçament a peu coix (3 m.) - Manteniment de l'equilibri estàtic amb objectes manipulats.	- Trobar el "punt mig" o d'equilibri. - Desplaçaments en actituds d'equilibri corporal. - Manteniment de l'equilibri estàtic corporal. - Salts d'altura des de 70 cm. - Equilibri sobre barra de 4 a 6 cm. d'amplada. - Iniciació a les balances, pènduls i palanques. - Manteniment de l'equilibri estàtic corporal: sobre un peu, de puntetes, una mà i un peu, talons... - Recorreguts sobre tacs o llistons, ulls clucs, cap endevant i cap enrera.
- Llançament de pilotes amb bot i direcció correcte.	- Iniciació a botar la pilota. - Llançament, amb precisió, de la pilota entre 1,5 i 2 metres. - Entomar la pilota amb dues mans. - Tirar i entomar amb una o dues mans, trajectòries parabòliques o amb bot.
- Conceptes: "aviat/més tard" - Conceptes: "matí/tarda". - Conceptes: "ara/després/abans". - Treballar conceptes: esmorçar, dinar, berenar, sopar.	- Conceptes de: "passat/ahir", "present/avui" i "futur/demà". - Conceptes "principi", "fi".

	5 anys	I
ACCIÓ/ESPAI/TEMPS (globalment)	ESTRUCTURACIÓ ESPACIAL	Repàs de totes les "activitats de base del nivell anterior.
	COORDINACIÓ CORPORAL	
	COORDINACIÓ OCULOMANUAL	
	TREBALL SENSORIAL	

II Activitats de treball i creativitat.	III Activitats d'aprenentatge.
- Introducció al coneixement de "dreta/esquerra". - Associació igual/diferent segons direcció sobre "lotos".	- Ordenació en sentit decreixent de pesos. - Concepte d'horitzontal, vertical. - Concepte de "meitat".
- Anar amb bicicleta. - Nedar. - Saltar a corda. - Estesos a terra deixar-se manipular per un altre. - Gatejar en totes direccions alternant extremitats. - Independitzar cos/braç i braç/mà. - Desplaçament fent el corró. - Reptar amb ajuda dels colzes o avant-braços, de les cames o peus. - Recorreguts de genolls. Recorreguts arrossegant-se estant agenollats i ajupits.	- Desplaçaments per l'espai amb tota classe de marxa: saltant, caminant, corrent, per terra... - Salts alternant els peus. - Salts d'altura amb impuls, de 40 cm. - Salts d'altura sense impuls, de 30 cm. - Salts d'altura, amb els peus junts, de 25 cm. - Desplaçaments per l'espai amb els ulls clucs.
- Millorar la precisió en el retallat, cosit i resseguits. - Construcció amb peces grans (amb o sense model). - Omplir, buidar. Embolicar, desembolicar. - Associar igual/diferent direcció amb "lotos". - Agrupacions d'objectes segons: longitud, color, grandària i pes. - Trencaclosques peces mitjanes.	- Habilitat en fer llaçades i nusos. - Partir per la meitat. - Nuar. - Doblegar. - Còpia de reproducció de construccions fetes amb materials. - Omplir superfícies. Reproduir grafismes. - Dactilopintura, esponges, guixos: escampar traços verticals, horitzontals, girs, destrogirs i sinistrogirs. - Trencaclosques peces petites.
- Percepció olfactiva. - Ordenacions segons el pes. - Verbalització de sensacions tàctils.	- Percepció tàctil i gustativa sobre coses reals o llurs representacions. - Ordenacions segons la intensitat del color.

	5 anys	I
ACCIÓ/ESPAI/TEMPS (globalment)	TREBALL SENSORIAL (continuació)	Repàs de totes les "activitats de base" del nivell anterior.
	GRAFOMOTRICITAT	
COMUNICACIÓ	RITME	
	CREATIVITAT (expressió corporal i dramàtica)	
HABITUACIÓ SOCIAL	HABITUACIÓ	
FORMES SOCIALS DEL TEMPS	FORMES SOCIALS DEL TEMPS	

II Activitats de treball i creativitat.	III Activitats d'aprenentatge.
- Representació gràfica o plàstica de les sensacions treballades. - Manipular, amb els ulls clucs, per tal de reconèixer les formes dels objectes.	- Representació gràfica o plàstica de les sensacions treballades. - Percepció tàctil: dur/tou, fort/fluix, humit/sec, rugós-aspre/llissuau.
- Sentit gràfic sinistrogir i dextrogir. - Dibuix figura humana (d'un mateix). - Traços en tots els sentits amb els ulls clucs. - Solucionar laberints.	- Resseguit de plantilles o similars. - Utitlització de pinzells prims i gruixuts. - Còpia o reproducció. - Escriptura rítmica. - Enganxar, encolar. Usar adhesius. - Escriptura rítmica amb variacions igual/diferent cadència.
- Repetició de sèries rítmiques. - Iniciació al control de la respiració. - Jocs que coordinin amb picaments de mans.	- Desplaçament grupals per l'espai. - Jocs rítmics de coordinació corporal. - Variacions de ritme durant la marxa. - Representació gràfica o plàstica del ritme. - Caminar a ritme del metrònom.
- Imitació de models donats per un altre. - Introducció als mimodrames[3]. - Control de l'acció amb ritmes senzills.	- Primers exercicis d'entonació. - Imitació diferida. - Independitzar accions de les extremitats superiors/inferiors.
- Coneixement de: nom, edat i adreça. - Nedar. - Cordar botons petits. - Vestir-se i despullar-se.	- Bayar-se tot sol. - Utilitzar el ganivet. - Cordar les sabates. - Nom dels colors.
- Conceptes de: parts del dia.	- Concepte de setmana.

SIS ANYS

	6 anys	I
ACCIÓ/ESPAI/TEMPS (globalment)	ESQUEMA CORPORAL	Repàs de totes les "activitats de base" del nivell anterior.
	EQUILIBRI	
	LLANÇAMENTS	
	ESTRUCTURACIÓ TEMPORAL	
	ESTRUCTURACIÓ ESPACIAL	

II Activitats de treball i creativitat.	III Activitats d'aprenentatge.
- Progressos en localitzar i nomenar parts internes del cos. - Relaxament segmentari/global. - Deixar-se manipular per un altre.	- Iniciació a la localització i nom de parts del cos englobades en altres més generals que ja es coneixen. - Continua aprenentatge relaxament segmentari. - Representació gràfica o plàstica dels objectius anteriors. - Mida de les diferents parts del cos.
- Treball sobre barra d'equilibri de 4 cm. - Sèries de peces o objectes en equilibri. - Comprensió (per a reproduir en l'espai) d'esquemes gràfics. - Pujar d'esquena. - Control de la caiguda en els salts.	- Iniciació a les dobles situacions d'equilibri. - Balances (meitat/punt mig). - Concepte de "doble", dos d'iguals. - Elaboració d'esquemes gràfics per a representar l'equilibri. - Noció de verticalitat (eixos de simetria, centres gravetat). - Recorreguts en equilibri sense mirar els peus sinó un punt referencial. - En els recorreguts, la marxa: endavant/endarrera/alternant.
- Llançament de pilotes amb precisió. - Punteria/precisió en els llançaments sobre senyals o dianes horitzontals.	- Punteria precisa entre dos i dos i mig metres. - Millorar la precisió en entomar. - Llançaments en ratlla recta a l'altura de les espatlles. - Xutar amb precisió.
- Completar conceptes de: present/passat/futur. - Completar conceptes de: "aviat/tard". - Completar conceptes de: "matí/migdia/ tarda i nit".	- Conceptes de: "simultaneïtat/a la plegada. - Conceptes de: "avançar/endarrerir". - Conceptes de: "sovint/a vegades, a punt, de sobte, molt aviat. - Concepte de: "alternativament".
- Coneixement dreta/esquerra sobre un mateix. - Ordenacions creixents.	- Coneixement dreta/esquerra dels objectes per referència pròpia.

	6 anys	I
ACCIÓ/ESPAI/TEMPS (globalment)	ESTRUCTURACIÓ ESPACIAL (continuació)	Repàs de totes les "activitats de base" del nivell anterior.
	COORDINACIÓ CORPORAL	
	COORDINACIÓ OCULOMANUAL	
	TREBALL SENSORIAL	
	GRAFOMOTRICITAT	

II Activitats de treball i creativitat.	III Activitats d'aprenentatge.
- Conceptes de: "punt de partida/ espai/punt d'arribada".	- Recorrer espais determinats establint condicions sobre el temps o la quantitat d'accions a realitzar.
- Habilitat amb la bicicleta. - Natació. - Millora del control de respiració. - Salts d'altura de 60 cm. - Salts de longitud de 80-90 cm. - Desplaçament per l'espai combinant tots els estils. - Tombarelles.	- Precisió en el control de la caiguda. - Relaxament global i segmentat. - Mobilitzacions globals estirats per terra. - Concepte de "mobilitat/immobilitat". - Emisions controlades de la veu.
- Precisió en el traç ulls oberts i clucs. - Reproducció de figures complexes. - Habilitat eines de fusteria. - Iniciació treballs.senzills marqueteria.	- Doblegats de diferents materials. - Tallar, segar. - Manipular i reconèixer materials amb els ulls clucs. - Retallat amb precisió. - Construccions trencaclosques. - Treball amb fang.
- Percepció tàctil-kinestèsica, gustativa i olfactiva sobre elements o representacions gràfiques. - Agrupacions segons longitud, pes i característiques. - Representacions gràfiques o plàstiques dels objectius d'aquest apartat. - Agrupacions segons forma, color, volum, grandària, quantitat, pes i categoria. - Diferenciació tàctil manipulant objectes.	- Concepte de "doble", dos d'iguals. - Noció de pes i força corporal. - Ordenacions segons fragilitat. - Localitzar, identificar i associar els sons. - Representació gràfica i plàstica dels objectius d'aquest apartat. - Apreciació de la força/pes, temps/ espai. - Ordenacions segons consistència (fràgil/resistent). - Successions i seriacions.
- Traços augmentant o disminuint progressivament (ulls clucs).	- Completar dibuixos simètrics.

	6 anys	I
ACCIÓ/ESPAI/TEMPS (globalment)	GRAFOMOTRICITAT (continuació)	Repàs de totes les "activitats de base" del nivell anterior.
	RITME	
COMUNICACIÓ	CREATIVITAT (expressió corporal i dramàtica)	
HABITUACIÓ SOCIAL	HABITUACIÓ	
FORMES SOCIALS DEL TEMPS →	FORMES SOCIALS DEL TEMPS	

II Activitats de treball i creativitat.	III Activitats d'aprenentatge.
- Memoritzar i reproduir sèries gràfiques. - Solucionar laberints.	- Plasmar gràficament recorreguts per l'espai. - Dibuix figura humana (d'un mateix). - Copiar un model fet amb materials sintetitzant o estilitzant.
- Desplaçaments grupals. - Associació de gràfics a sons. - Imitació i creació de ritmes.	- Dissociació membres superiors i inferiors.
- Imitar i crear accions mímiques segons característiques donades. - Iniciació al treball de les actituds corporals[5]. - Representació gràfica objectius anteriors.	- Situacions experimentals: espai/ritme. - Les accions simètriques[6]. - Breus situacions dramàtiques amb narrador. - Dibuixar escenes dramàtiques. - Exercicis de creativitat amb el ritme[12]. - Relaxament musculatura facial. - Noció de la forma corporal. - Dramatitzacions espontànies en funció del material.
- Nedar.	- Autonomia en: rentar-se, menjar i vestir-se.
- Coneixement dels dies de la setmana.	- Concepte de "mes".

II Activitats de treball i creació.	III Activitats d'experimentació.
- Memoritzar i representar series gràfiques. - Solucionar problemes.	- Plantejar problemes relacionats per l'usuari. - Donar llur opinió davant d'un problema. - Copiar un model fet amb materials situant-lo estèticament.
- Desplaçaments grupals. - Associació de matrices a zones. - Imitació i creació de ritmes.	- Discutir membres superiors i interior.
- Bullir i crear accions motrices amb característiques donades. - Mimatge al treball de les activitats corporals. - Reconeixement de zones objectives quotidiens.	- Situacions experimentals: equilibrium. - Les accions simultànies. - Breus situacions dramàtiques amb narrador. - Diferents accions dramàtiques. - Exercicis de creativitat amb el cos. - Relacionar personatges i acció. - Noció de la forma corporal. - Dramatitzacions amb objectius a partir del material.
- Nodar.	- Autonomia en realitzar accions i establir-ne.
- Coneixement de les de la seva cara.	- Concepte de "meu".

SET ANYS

	7 anys	I
ACCIÓ/ESPAI/TEMPS (globalment)	ESQUEMA CORPORAL	Repàs de totes les "activitats de base" del nivell anterior.
	EQUILIBRI	
	LLANÇAMENTS	
	ESTRUCTURACIÓ ESPACIAL	

II Activitats de treball i creativitat.	III Activitats d'aprenentatge.
- Augment progressiu en localitzar i nomenar parts del cos englobades en altres més generals. - Noció d'altura corporal. - Mesura de diferents parts del cos.	- Augment general en localitzar, nomenar i conèixer funcions de parts més detallades del cos. - Dissociació toràcico/abmominal. - Simetries corporals. - Contracció/descontracció diferents parts del cos.
- Manteniment de l'equilibri amb els ulls clucs. - Ajupir-se i recuperar-se en situació d'equilibri. - Transport d'objectes sobre la mà, braç allargat en situació d'equilibri corporal. - Control-domini del pes del cos desplaçant-lo sobre una o altra cama. - Recorreguts en equilibri sense mirar els peus sinó un punt referencial. - Balances, palanques, punt mig, doble, vertical/horitzontal. - Sèries de peces en equilibri.	- Traçat d'eixos de simetria i centres de gravetat. - Control de les caigudes.
- Automatitzar l'entomar i el llançament amb les mans. - Llançament de pilota amb rebot.	- Llançaments amb precisió sobre senyals o dianes verticals.
- Conceptes de nord/sud.	- Coneixement dels punts cardinals.

	7 anys	I
ACCIÓ/ESPAI/TEMPS (globalment)	COORDINACIÓ CORPORAL	Repàs de totes les "activitats de base" del nivell anterior.
	COORDINACIÓ OCULOMANUAL	
	TREBALL SENSORIAL	
COMUNICACIÓ	RITME	

II Activitats de treball i creativitat.	III Activitats d'aprenentatge.
- Autonomia en nedar. - Salt de longitud d'un metre. - Relaxament. - Habilitat saltar a corda. - Girs a terra. - Salt d'altura sense impuls de 35 cms. - Recorreguts sobre plantilles amb siluetes de mans i peus enganxades.	- Augment de l'impuls en el salt. - Precisió en les caigudes. - Mobilitzacions segmentàries romanent en diferents posicions bàsiques. - Salt de 120 cms. de longitud, ajudat.
- Transposició de plànols. - Còpia gràfica de models. - Retallar diferents materials. Doblegament. - Treballs amb fang i plastilina. - Construccions en altura. - Solucionar laberints. - Memoritzar i reproduir sèries gràfiques. - Representar gràficament recorreguts per l'espai.	- Maneig d'eines de fuster. - Reconeixement de diferents superfícies (formes) i materials amb els ulls clucs. - Dibuix de mapes. - Jugar a bales. - Fer construccions segons models reduïts/ampliats. - Còpia gràfica de models de memòria: girats/invertits. - Conceptes de simetria, oposició, contrari, transposició i traslació.
- Apreciació diferenciació de pesos. - Apreciació diferenciació d'intensitats del so. - Representació gràfica objectius anteriors.	- Agrupació segons diverses característiques.
- Variacions d'intensitat en el ritme. - Control emissions de veu. - Representació gràfica objectius anteriors.	- Improvitzacions rítmiques.

	7 anys	I
COMUNICACIÓ	CREATIVITAT (expressió corporal i dramàtica)	Repàs de totes les "activitats de base" del nivell anterior.
FORMES SOCIALS DEL TEMPS	FORMES SOCIALS DEL TEMPS	

II Activitats de treball i creativitat.	III Activitats d'aprenentatge.
- Accions simètriques[6]. - Plasmar amb volum (fang-plastilina) actituds corporals i dramatitzar. - Aprenentatge actituds corporals de base[5]. - Treballs escènics representats amb narradors. - Muntar escenes dramàtiques amb figures o ninots. - Noció de la forma i del volum del cos. - Millora del control del ritme en el moviment expressiu.	- Dramatitzacions amb màscares[7]. - Situacions experimentals: espai/llum/ritme/música[8]. - Imitació/creació amb la cara. - Les accions coordinades[9]. - El recitat. - Imitació/creació de moviments precisos amb les mans. - Exercicis lliures de ritme corporal. - Creacions plàstiques amb materials (simbolismes). - Descobriment dels sentits que pren el cos durant la marxa.
- Coneixement dels mesos. - Coneixement de les estacions.	- Concepte d'any. - Conceptes de: demà passat, abans-d'ahir. - Introducció al rellotge. - Conceptes de vigília. Feiner/festiu.

VUIT ANYS

	8 anys	I
ACCIÓ/ESPAI/TEMPS (globalment)	ESQUEMA CORPORAL	Repàs de totes les "activitats de base" del nivell anterior.
	EQUILIBRI	
	LLANÇAMENTS	
	ESTRUCTURACIÓ TEMPORAL	
	COORDINACIÓ CORPORAL	

II Activitats de treball i creativitat.	III Activitats d'aprenentatge.
- Progrés de la localització, nom i funció de les diferents parts del cos.	- Progrés de la localització, nom i funció de les diferents parts del cos.
- Control general de l'equilibri corporal. - Transport d'objectes en equilibri mantenint-los fora del camp visual. - Representació gràfica dels objectius anteriors.	- Equilibri (verticalitat) durant els desplaçaments i salts. - Dur objectes sobre el cap (ulls clucs). - Amb objectes: equilibrar simètricament o asimètricament.
- Llançament amb rebot. - Llançament amb precisió sobre senyals o dianes horitzontals.	- Precisió en la punteria.
	- Relació directa entre temps/espai. - Relació entre temps/espai i velocitat. - Relació entre: temps/espai/acció/velocitat.
- Dissociació coordinada entre membres superiors/inferiors en situacions dinàmiques. - Perfeccionament control respiració. - Perfeccionament del relaxament. - Trepa. - Recorregut per l'espai amb: salts, tombarelles, equilibris, rodaments, girs. - Mitja volta, volta sencera durant el salt.	- Flexibilitat extremitats. - Asociació: acció/respiració. - Recorreguts per l'espai segons gràfics reduïts. - Tombarella endarrera. Vertical.

	8 anys	I
ACCIÓ/ESPAI/TEMPS (globalment)	COORDINACIÓ OCULOMANUAL	Repàs de totes les "activitats de base" del nivell anterior.
	GRAFOMOTRICITAT	
COMUNICACIÓ	RITME	
FORMES SOCIALS DEL TEMPS	CREATIVITAT (expressió corporal i dramàtica)	
	FORMES SOCIALS DEL TEMPS	

II Activitats de treball i creativitat.	III Activitats d'aprenentatge.
- Dibuix d'un mateix.	- Dibuix d'un altre.
- Representació gràfica de construccions realitzades en l'espai. - Representació gràfica de mapes. - Completar dibuixos simètricament.	- Continuar exercitant les activitats gràfiques de simetries, translacions, seriacions, succesions.
- Diferenciació greu/agut. - Repetició de ritmes amb o sense model. - Representació gràfica del ritme. - Mobilitzacions globals per terra. - Mobilitzacions segmentàries romanent en diferents posicions: asseguts, tombats, dem peus.	- Seguir el ritme de forma associada al moviment corporal, globalitzant-lo o limitant-lo a una part concreta.
- Les accions coordinades[9]. - Preparar amb dibuixos o plàsticament situacions per a ser representades. - Creativitat corporal amb ritme. - Treballs escènics dialogats. - Exercicis de ritme combinats amb els de relaxament. - Noció de volumen i pes del cos. - Creacions plàstiques amb materials (símbols).	- Control de la entonació[4]. - Teatre de sombres corporals[8]. - Domini dels mimodrames[3]. - Situacions experimentals: espai/elements/llum/música[8]. - Les accions complementàries[10]. - Introducció a la tècnica de la pantomima. - Introducció a la utilització del magnetòfon. - Els fonodrames.
- Concepte d'any. - Coneixement del rellotge.	

NOU ANYS

	9 anys	I
ACCIÓ/ESPAI/TEMPS (globalment)	ESQUEMA CORPORAL	Repàs de totes les "activitats de base" del nivell anterior.
	EQUILIBRI	
	ESTRUCTURACIÓ ESPACIAL	
	COORDINACIÓ CORPORAL	
	GRAFOMOTRICITAT	
COMUNICACIÓ	CREATIVITAT (expressió corporal i dramàtica)	

II Activitats de treball i creativitat.	III Activitats d'aprenentatge.
- Es completa la localització, nom i funció de les parts externes i visibles del cos.	- Ràpid augment a localitzar, nomenar i conèixer les funcions de les parts internes del cos.
- Bon control de l'equilibri estàtic i dinàmic corporal. - Transport d'objectes mantenint l'equilibri i fora del camp visual.	- Traçat d'eixos i centres de gravetat. - Control del gir durant el salt. - Recorreguts per l'espai (no en línia recta) amb punts de direcció referencials (sense mirar a terra).
- Conceptes de perpendicularitat i paral·lelisme.	- Coneixement dreta/esquerra sobre un altre.
- Recorreguts per l'espai segons esquemes recordats de memòria. - Tombarella endarrera. Trepa.	- Recorreguts segons gràfics. - Trepa. - Mobilitzacions globals per terra. - Variacions d'intensitat i velocitat en l'acció.
- Representació gràfica del moviment. - Representació gràfica de construccions realitzades en l'espai. - Dibuix, comprensió i localització de mapes.	- Control total de la motricitat fina.
- Noció de les mides del cos. - Les accions complementàries[1]. - Domini de les actituds corporals de base[5]. - El maquillatge[11].	- Improvitzacions i composicions amb màscares[7]. - Acrobàcies. - Perfeccionar el recitat. - Situacions experimentals: espai/l'altre/llum/so[8].

	9 anys	I
COMUNICACIÓ	Creativitat (expressió corporal i dramàtica) –continuació–	Repàs de totes les "activitats de base" del nivell anterior.

II Activitats de treball i creativitat.	III Activitats d'aprenentatge.
- Preparar amb textos escrits situacions per a dramatitzar. - Utilització del teatre de titelles. - Treball tècnic de la pantomima. - Fonodrames. - Control i mida de distàncies en l'espai.	- Creativitat corporal amb soport musical o literari. - Iniciació als muntatges àudio-visuals. - Teatre d'ombres amb les mans o ninots petits. - Introducció als moviments grupals (dansa-coreografia). - Introducció al teatre llegit.

CITES (programació)

(1) FORNER, A., *Jocs d'expressió amb les mans,* Rev. Guix, n.° 5, març, 1978.
(2) FORNER, A., *Ritme I,* Rev. Guix., n.° 4, febrer, 1978.
(3) FORNER, A., *"Mimodrames",* Rev. Guix, n.° 1, novembre, 1977.
(4) FORNER, A., *"Entonació I",* Rev. Guix, n.° 14, desembre, 1978.
(5) FORNER, A., *El mim,* Rev. Guix, n.° 01, setembre, 1977.
(6) FORNER, A., *Les accions,* Rev. Guix, n.° 12, octubre, 1978.
(7) FORNER, A., *Utilització de les màscares,* Rev. Guix, n.° 33/34, juliol-agost, 1980.
(8) FORNER, A., *Llum i cos,* Rev. Guix, n.° 27, gener, 1980.
(9-10) FORNER, A., *Les accions,* Rev. Guix, n.° 12, octubre, 1978.
(11) FORNER, A., *Maquillatge I,* Rev. Guix, n.° 13, novembre, 1978.
(12) FORNER, A., *Ritme II,* Rev. Guix, n.° 38, desembre, 1980.

MODEL DE FITXA PER PROGRAMAR

PROPOSTA D'UN MODEL DE FITXA
PROGRAMACIÓ DE LES SESSIONS

OBJECTIUS: MATERIAL: NIVELL:	IV. ACTIVITAT DIRIGIDA EN PETIT GRUP 1.– 2.– 3.– 4.–
I. ACTIVITAT LLIURE INDIVIDUAL	5.– 6.–
II. ACTIVITAT SEMIDIRIGIDA	7.– 8.–
III. ACTIVITAT DIRIDIDA IND. 1.– 2.– 3.– 4.– 5.– 6.– 7.– 8.– 9.– 10.–	9.– 10.–
	V. ACTIVITAT EN GRAN GRUP 1.– 2.– 3.–
	VI. CONTROL

TAULA DE MATERIALS

OBJECTIUS	MATERIALS
Esquema corporal	grans teles cartonatges miralls
equilibri	llistons tacs de fusta bancs tamborets cadires
llançaments	pilotes grans pilotes petites pots i llaunes cistelles bitlles
coordinació corporal	matalàs màrfegues escales pneumàtics cordes tricicles cadires
estructuració espacial	cèrcols teles cordes guixos llistons

OBJECTIUS	MATERIALS
coordinació òculo-manual	tisores fils llapis trencaclosques bitlles punxons cordes
grafomotricitat	pintures pinzells guixos esponges paper llapis punxons
ritme	inst. percusió tocadiscs magnetòfon projectors
creativitat	teles focus maquillatge miralls

BIBLIOGRAFIA
(III PART)

AUBRET, P. et BAGUET, R.: "Veillées d'aujourd'hui", Presses d'Ile de France, 1964.
BERGE, Y.: "Para una pedagogía del movimiento", Narcea, Madrid, 1977.
BERNARDO, M.: "Títeres-Educación", Estrada, Buenos Aires, 1970.
BERTHIER, J.P.: "L'expression dramatique". Institut Nat. de recherche et de documentation pedagogiques.
BOURGES, M.: "Jeux dramatiques", L'arc tendu, París, 1964.
BRUNET, O. LEZINE, I.:"El desarrollo psicológico de la primera infancia", Pablo del Río, Madrid, 1978.
DEFONTAINE, J.: "La psicomotricidad en imágenes", Médico y Técnica, Barcelona, 1979.
DELGADO, E y VILANOVA, M.: Què representem, avui?, Nova Terra, Barcelona, 1973.
DEMARCUI, E y FIORE, I.: "Expresión corporal primer nivel", Cuadernos pedagógicos, n.° 24, Kapelusz, Buenos Aires, 1973.
DOBBELAERE, G.: "Pedagogía de la Expresión", Nova Terra, Barcelona.
FONT, A.: El mim. Hogar del libro, Barcelona, 1974.
FORNER, A.: *"El cuerpo, fuente de experiencias escolares"*, Reforma de la Escuela, n.° 0, julio, 1978.
FORNER, A.: (articles varis), Rev. Guix, n.° 01-1-4-3-12-13-14-27-33/34-37. Barcelona.
FORNS, M. y SANCHEZ, F.: "Programación del área dinámica para 1.° de EGB", Col. Documentos, n.° 42, I.C.E., Universidad de Barcelona, abril, 1978.
LAPIERRE, A.: "Educación psicomotriz en la escuela materna", Científico Médica. Barcelona, 1977.
LAWTHER, J.D.: "Aprendizaje de las habilidades motrices", Paidos, Buenos Aires, 1978.

LEAL, A.: *"La representación gráfica de los sonidos y el paso del símbolo al signo"*, Infancia y aprendizaje, n.° 6. Pablo del Río, Madrid, abril, 1979.

MAZO, P.: *"Examen psicomotor"*, Infancia y Aprendizaje, n.° 2, Pablo del Río, Madrid, 1977.

MOLINA, D.: "Psicomotricidad", I-II-III, Losada, Buenos Aires.

ODENA, P.: "Psicomotricitat al parvulari", Nuestra Cultura, Madrid, 1980.

OLIVER, J.: "Sensibilización auditiva", Col. Documentos, n.° 30, I.C.E. Universitat de Barcelona, març, 1979.

PASSATORE i altres: "Yo soy el árbol", Avance, Barcelona, 1976.

PUIG, A. y SERRAT, F.: "Música y teatro de taller", Vicens Vives, Barcelona, 1972.

RODARI, G.: "Gramática de la fantasía", Avance, Barcelona, 1976.

SLADE, P.: 'Expresión dramática infantil", Santillana, Madrid, 1978.

STOKOE, P.: "La expresión corporal y el niño", Ricordi, Buenos Aires, 1967.

TEMPORAL, M.: "Construire et animer nos mavionnettes", Armand Colin, París, 1969.

ZAZZO, R.: "Imagen especular e imagen antiespecular", Infancia y aprendizaje, n.° 6, Pablo del Río, Madrid, abril, 1979.

Varis, "Area de expresión dinámica: educación psicomotriz", Servicio de Publicaciones M.E.C., n. 2, Serie Preescolar, 1978.

Varis, "Escala de evaluación del desarrollo psicomotor de 0-24 meses", Galdoc, Buenos Aires, 1979.

Varis, "Materials para ejercitación psicomotora en el jardín de infantes", Latina, Buenos Aires, 1974.

IV PART

APÈNDIX I

RESULTATS OBTINGUTS RESPECTE DE LA EVOLUCIÓ DEL CONEIXEMENT DEL COS I DELS CONCEPTES ESPACIALS

Aquest apartat addicional el dediquem únicament a exposar la progressió que per a les diferents edats hem observat respecte de:

CONEIXEMENT DEL COS
CONCEPTES ESPACIALS

Per tant, en tot allò que es refereix a exercicis pràctics, en general, que l'educador pugui buscar per tal de fer les sessions de psicomotricitat i expressió, estem convençuts que la bibliografia que precedeix aquesta part és prou ampla en aquest aspecte per tal de trobar-hi quantitats ben nombroses d'activitats que, per una part, no era el nostre voler exposar-les d'una forma exhaustiva en aquest treball i, per l'altra, pensem que existeixen en el mercat prou manuals per a aquesta comesa. Tal volta convingui remarcar que la nostra intenció radica fonamentalment a oferir una alternativa metodològica i didàctica, a partir de la qual sigui indiferent la utilització, per part de l'educador, d'aquest o d'aquell manual d'exercicis on trobar exemples d'activitats, amb la certesa que sabrà donar-los el tractament avinent en funció dels objectius pretesos mitjançant el mètode que proposem.

A pesar de tot això amb freqüència notem la manca d'unes escales progressives que es refereixin al CONEIXEMENT DEL COS i a CONCEPTES ESPACIALS i per això ens sembla avinent proposar-vos-les. Per tant, hem observat:

TRES ANYS: CONEIXEMENT DEL COS (localitzar i anomenar)		
ulls	nas	ventre
boca	pèl	orelles
braços	mans	genolls

peus	cap	cul
dits	cames	ungles
llengua	esquena	dents
front	coll	dit gros
llavis		

SITUACIÓ I LOCALITZACIÓ (del cos i dels objectes en l'espai)

ací/allí	alt/baix
gran/petit	dintre/fora
damunt/dessota	davant/darrera/entre
amunt/avall	en – sobre
on comença/on acaba	en l'extrem
junt/separat	prop/lluny
llarg/curt	major/menor
en mig	igual/diferent
fins ací/fins allí	al costat/al centre/a l'altre costat
el mateix	

QUATRE ANYS: CONEIXEMENT DEL COS (localitzar, anomenar i explicar funció)

A més de les que s'han estudiat als TRES ANYS:

mentó	canell	cor
galtes	celles	talons
colzes	pit	espatlles

SITUACIÓ i LOCALITZACIÓ (del cos i dels objectes en l'espai)

A més de tots els conceptes estudiats als TRES ANYS:

meitat	al voltant
estret/ample	en una punta/a l'altra punta
en front	"més o menys"
"quasi"	junt
més que/menys que	

CINC ANYS: CONEIXEMENT DEL COS (localitzar, anomenar i explicar funció)

A més de totes les parts estudiades als TRES/QUATRE ANYS:

nuca	cintura	pestanyes
melic	natges	puny
turmells	cervell	foses nasals

SITUACIÓ I LOCALITZACIÓ (del cos i dels objectes en l'espai)

A més de tots els conceptes estudiats als TRES/QUATRE ANYS:

dreta/esquerra sobre un mateix	entrada/sortida
estirat/doblegat	horitzontal
en una part	prop de/al voltant de/al costat de

SIS ANYS: CONEIXEMENT DEL COS (localitzar, anomenar i explicar funció)

A més de tots els conceptes estudiats als TRES/QUATRE/CINC ANYS:

polze	penis	maluc
pulmons	pols	estòmac
vulva	cuixes	tòrax

SITUACIÓ I LOCALITZACIÓ (del cos i dels objectes en l'espai)

A més de tots els conceptes estudiats als TRES/QUATRE/CINC ANYS:

vertical	doble
mitja volta	dreta/esquerra sobre objectes

SET ANYS: CONEIXEMENT DEL COS (localitzar, anomenar i explicar funcions)

A més de tots els conceptes estudiats als TRES/QUATRE/CINC/SIS ANYS:

parpelles	campaneta	costelles
planta del peu	puny	noms dels dits
pupil·la	crani	palmell

SITUACIÓ I LOCALITZACIÓ (del cos i dels objectes en l'espai)

A més de tots els conceptes de TRES/QUATRE/CINC/SIS ANYS:

nord/sud	est/oest

VUIT ANYS: CONEIXEMENT DEL COS (localitzar, anomenar i explicar funcions)

A més de totes les parts estudiades als TRES/QUATRE/CINC/SIS/SET ANYS:

columna	anus	cara
pòmuls	mandíbula	avantbraç

NOU ANYS: CONEIXEMENT DEL COS (localitzar, anomenar i explicar funció)

A més de totes les parts estudiades als TRES/QUATRE/CINC/SIS/SET/VUIT ANYS:

testicles	intestins	genives
iris	fetge	ronyons
engonal	empenya	vulva
pelvis	templa	

APÈNDIX II

LES DADES

Els resultats d'aquest treball es basen en les observacions realitzades sobre una població de 2.945 nens (47'86 % nens – 52'14 % nenes); el 82 % correspon a l'àrea geogràfica de Barcelona-ciutat i el 18% que resta procedeix de ciutats catalanes de més de 50.000 habitants.

DISTRIBUCIÓ PER EDATS I SEXE			
	NENS	NENES	TOTAL EDAT
3 anys	6,31 %	6,71 %	13,02 %
4 anys	7,02 "	7'6 "	14,62 "
5 anys	7,62 "	8,42 "	16,04 "
6 anys	7,17 "	7,03 "	14,20 "
7 anys	7,97 "	7,31 "	15,48 "
8 anys	7,00 "	8,36 "	15,36 "
9 anys	4,54 "	5,60 "	10,14 "
10 anys	0,62 "	0,72 "	1,34 "

DISTRIBUCIÓ A NIVELL ESCOLAR	
	% de les observacions
centres de preescolar estatals	2,09 %
centres de preescolar privats	15,07 %
centres d'E.G.B. estatals	40,90 %
centres d'E.G.B. privats	41,94 %

Aquest treball ha estat realitzat durant el curs 1979-1980 amb la col·laboració de diferents centres estatals i privats i també amb l'apreciable ajuda d'alumnes de segon curs de l'Escola Universitària de Formació del Professorat d'E.G.B. de Barcelona.

D'aquestes dades es dedueix probablement que trobareu diferències entre els objectius que marquem per a cada edat i aquells que es poden considerar com a més adequats per als alumnes amb els quals haureu de treballar. És fàcil que en certs casos us passi això, perquè nosaltres mateixos també hem trobat diferències significatives a aquest respecte, segons la procedència del grup social i el tipus d'escola i la localització en la zona urbana, de raval o rural.

De totes maneres cal que prengeu les nostres indicacions com orientacions –aquest és el nostre propòsit– i que sapigueu adaptar les programacions en funció dels objectius que es pretenen segons el nivell real dels vostres alumnes, ja que les que us proposem no són altra cosa que una mitjana de totes les observacions fetes. Malgrat això pensem que es pugui consultar aquesta programació com a indicador mitjà d'un elevat nombre de casos observats.

RELACIÓ DE CENTRES I ESCOLES QUE HAN COL·LABORAT EN EL DESENVOLUPAMENT D'AQUEST TREBALL

Centre d'Orientació Escolar i Taller d'Expressió – BARCELONA	C.N. PLA D'EN BOET MATARÓ – Barcelona
Escola TABOR BARCELONA	Guarderia "LA PAZ" BARCELONA
C.N. Dr. JOAQUIM SALADRICI VIC – Barcelona	C.N. JOAN ANTONI PARERA BARCELONA
Escola ZAFRA BARCELONA	C.N. CAMI DEL MIG MATARÓ – Barcelona
C.N. de l'ALMUNIA PENEDES – Barcelona	C.N. Mn. CINTO VERDAGUER PRAT DE LLOBREGAT – Barcelona
Escola L'ATENEU de Sant Just SANT JUST DESVERN – Barcelona	C.N. BOGATELL BARCELONA
Es. Cooperativa d'E. MONTSERRAT ESPARRAGUERA – Barcelona	Parvulari MARRECS Barcelona (V. Congrés)

Mares Concepcionistes BARCELONA (Sant Andreu)	Col. del Cor de Maria BARCELONA (Gràcia)
C.N. RIUS I TAULET BARCELONA (Sant Gervasi)	Liceu CATALUNYA SANTA COLOMA DE GRAMENET – Barcelona
C.N. PEGASO BARCELONA (Sant Andreu)	Col. del Bon Pastor BARCELONA (Bon Pastor)
Col. Mares Dominiques SANTA COLOMA DE GRAMENET – Barcelona	Residència Escolar BELLOCH LA ROCA – Barcelona
Escola MERITXELL MATARÓ – Barcelona	E. Cooperativa Sant Lluís Gonçaga LA GARRIGA – Barcelona
Col·legi "MICKEY" SANTA COLOMA DE GRAMENET – Barcelona	E. Sagrat Cor SANT BOI –Barcelona

DESENVOLUPAMENT I COMENTARI DE LES FASES SEGUIDES EN L'ELABORACIÓ DEL PRESENT ESTUDI

Des de començaments de 1979, conjuntament amb els meus col·laboradors inciàrem la tasca de preparar un mètode i una programació de les àrees: psicomotricitat, expressió dinàmica, expressió corporal i dramàtica.

El punt de partença fou un contacte previ amb diverses escoles i centres que asseguressin la seva participació i col·laboració en la nostra experiència. Després férem una recopilació i recollida de dades de les característiques motrius i expressives del nen de 3 a 9 anys, basant-nos en les dades que ens ofereixen els evolutivistes J. PIAGET, A. GESELL, O. BRUNET i I. LEZINE.

Tot seguit, i com a fruit de la nostra experiència en aquest camp des de 1965, varem preparar un llistat exhaustiu de totes les parts i capítols que, a tot el llarg d'aquest temps, el treball propi de la psicomotricitat i educació corporal havia configurat en nosaltres. Cal que advertim que aquest segon pas no tenia altra finalitat que la de contrastar-lo amb les propostes presentades per altres autors, com P. VAYER, H. BUCHER, J. LOUDES, A. LAPIERRE, etc. (han estat relacionats en les bibliografies), per tal de poder establir uns primers qüestionaris d'observació en relacionar aquestes dades amb les obtingudes a la primera fase. Aquest llistat constava d'uns setanta temes que no detallem perquè ara no tenen interès al nostre propòsit.

Per tant formulem amb allò que podríem anomenar "objectius específics" referits a la psicomotricitat i a l'educació corporal els qüestionaris d'observació adaptant-los a les característiques evolutives que hem obtingut anteriorment.

Hem de dir que no preparàrem qüestionaris per a totes les edats que estudiem, sinó alternes, això és: per a 3, 5, 7 i 9 anys.

Cada qüestionari constava de quatre capítols genèrics: Desplaçaments; Equilibri; Destresa i Manipulació, englobant la conceptualització, així motriu com verbal, en cada capítol. La quantitat d'exercicis o activitats proposades en cada qüestionari era, si fa no fa, de cent cinquanta.

Els registres, fora d'aquells que demanaven mides o distàncies, es feren en funció de cinc possibilitats:

1.– Tots els alumnes ho fan amb gran facilitat.
2.– Tots ho fan.
3.– La majoria ho fa bé.
4.– Sols alguns ho fan bé.
5.– Tenen moltes dificultats.

Un cop aconseguides les dades d'aquesta primera part, que es va fer en els quatre primers centres que se citen, ajustant en funció dels resultats les activitats d'aprenentatge i les activitats de treball i creació, perquè en no aparèixer desfasaments substancials entre la nostra programació per edats i els resultats obtinguts, sols ens limitàrem a situar en un nivell d'aprenentatge aquelles activitats que apareixien registrades amb la possibilitat 4 i a un nivell de treball i creació aquelles que s'enregistraren a nivells de 2 i 3, i les del número 5 les passarem a nivell de l'edat superior (activitat i aprenentatge) i el número 1 al nivell d'edat inferior (activitat de treball i creació).

Ensems que preparàvem tot això que hem exposat, varem voler assegurar els conceptes de CONCEPTUALITZACIÓ motriu/verbals; això és: la comprensió, la verbalització i la simbolització dels conceptes relacionants a fi de portar a terme una activitat corporal en l'espai i també els conceptes expressius i simbòlics que manifesten l'activitat realitzada. Per tal d'aconseguir-ho iniciàrem a principis de 1980, juntament amb alumnes de l'Escola Universitària de Formació de Professorat de Barcelona, un programa d'observacions directes concretades, exclusivament, als nivells de conceptualització per part dels nens, i fins i tot dins del mateix esquema parcel·lant l'observació en: conceptes espacials, conceptes temporals, coneixement de l'esquema corporal, activitat motriu espontània, expressió i creativitat. D'aquest extens treballs varem adquirir unes valuoses escales d'evolució, quasi sempre detallades de sis mesos en sis mesos.

Reunint els resultats obtinguts en aquesta segona part a tots aquells que configuraven el resumen de la primera, varem preparar unes llistes d'objectius per a cada edat, que encara que sabíem les dificultats que es

poden presentar a nivell pràctic perquè són càlculs de mitjanes, varem creure convenient aplicar-les als nostres alumnes del Centre d'Orientació Escolar i Taller d'Expressió de Barcelona, i hi treballàrem totes dels edats compreses entre els 3 i 9 anys.

Aquesta tercera fase consolidà la utilitat metodològica que presentem en el capítol dedicat a la didàctica i ens la va fer conèixer: que encara que ja utilitzàvem aquest mètode des de 1975, aconseguí per al nivell d'observació sistemàtica que preteníem una pauta igual per a tots els nivells.

Acabada aquesta tercera part, hi férem encara retocs d'alguns objectius no quant al nivell d'edat sinó al nivell d'activitat d'aprenentatge i activitats de treball i creació, aconseguint allò que desitjàvem: facilitar una programació per objectius/nivells d'edat de la psicomotricitat i les tècniques d'expressió relacionades que servissin de base a l'educador, i al mateix temps com un mètode de treball didàctic per tal de dur-los a terme, prescindint de la relació d'excercicis o activitats pràctiques ja que considerem que proposats els objectius i el mètode l'educador és ben lluire d'elegir i escollir les tècniques més adequades o els tipus d'exercicis pràctics en funció de la iniciativa, relació, dinàmica o interacció que hi hagi entre ell i els alumnes.

ÍNDEX

IV PART

"El que anomenem Ser és el moviment: tot moviment no és l'expressió d'un equilibri, sinó d'un assaig d'obtenir l'equilibri, o de l'equilibri encara no obtingut. I el simple fet de ser es manifesta durant l'intermedi entre l'equilibri i el desequilibri"[1]

(1) HOY FORT, C.: "Le livre des condamnés", Deux-Rives, París, 1955.

Cal remarcar que la situació abans exposada no es troba pas desprovèida d'aportacions teòrico-pràctic. Actualment en aquest camp ens trobem sota l'àrea d'influència europea, sobretot francesa i centroeuropea. Exposarem les quatre tendències que més clarament es manifesten al respecte. La primera, representada pels defensors dels mètodes psicocinètics (LE BOULCH, LOUDES...), aprofita els principis de l'educació física –certament molt ben superada– al camp de l'ensenyament dels infants. La segona (VAYER, PICQ, MAIGRE, DESTROOPER, ROSSEL, DEFONTAINE..), caracteritzada pels platejaments psicopedagògics i educatius, amb objectius d'ordre cognitiu influenciats per la línia evolutiva. La tercera, representada per ZAZZO, STAMBAK, AJURIAGUERRA.., s'inclou dins de l'opció terapèutica que utilitza la psicomotricitat com a teràpia. Finalment, la quarta, que parteix dels principis freudians als quals s'afegeixen, amb més o menys encerts, aportacions lacanianes (LAPIERRE, AUCOUTURIER..) i fins i tot kleinianes, amb objectius sobre la interpretació, simbolismes i comunicació a partir de la lliure acció corporal. Cal indicar que precisament LAPIERRE, AUCOUTURIER –prou coneguts entre nosaltres per les seves aportacions escrites o directes– han estat professionals d'aquest camp que han passat, a poc a poc, per totes les tendències abans exposades, que s'han iniciat en el camp de l'educació física i es troben, en aquests moments, dins la línia psicodinàmica.

No hem d'oblidar que darrerament comença a arribar material d'origen anglès i nord-americà, que sens dubte pot influir, amb les seves aportacions, sobre els plantejaments presentats.

El nostre interès, actualment, se centra precisament a relacionar els propòsits psicodinàmics i psicopedagògics en un intent de donar una nova dimensió a la psicomotricitat i expressió corporal tal com ho expressavem a l'inici de l'article.

Com a conclusió, a banda determinades actituds força interessants per part de la Conselleria d'Ensenyament de la Generalitat que semblen prou decidides a impulsar tota aquesta àrea formativa a nivell escolar, hem de reflexionar sobre el canvi que el tractament de la psicomotricitat està operant, no pas de forma original –ja que a Itàlia fa temps que hi dediquem esforços– sinó que podem pensar, si considerem la tradició renovadora de l'educació a Catalunya, que ens trobem en un moment important i òptim per reformular els objectius i adequar-los de forma que responguin a una concepció més integral, real, i personalitzada de l'ensenyament.

Àngel Forner

(Professor Escola Universitària Formació Professorat EGB; Col·laborador ICE, Universitat Barcelona)

publicacions
edicions
universitat
de barcelona